

HITTA TILL KONSTEN

FÖRSTUDIE KRING KONST OCH BESÖKSNÄRING I FYRBODAL

Fyrbodal

14 kommuners samarbetar för tillväxt

TANUMS
KOMMUN
Kultur & Fritid

INNEHÅLL

FÖRORD	S. 3
KONSTNÄRINGEN: FRÅGAN OM VÄGEN EN HYPOTETISK FRÅGA?	S. 5
PROBLEM- OCH MÅLANALYS SITUATIONEN I FYRBODAL: EN RAPPORT FRÅN FÄLTET	S. 5 S. 7
FRÅGAN SOM VÄXTE KONSTNÄREN	S. 10
FÖRETAGAREN	S. 13
NÄRINGSSTRUKTUR	S. 16
SAMHÄLLSKROPPEN	S. 18
INNOVATION, KREATIVITET OCH KONSTNÄRLIG KUNSKAP	S. 21
SPRÅKET	S. 23
MODELLER OCH METODIK	S. 26
UTVECKLINGSOMRÅDEN VILKA ÄR BEHOVEN?	S. 30
VAR KAN MAN BÖRJA?	S. 31
MODELL FÖR INVESTERING MED KULTURELLA VÄRDEN SOM PRINCIP	S. 32
HITTA TILL KONSTEN FRÅGAN OM KONSTNÄRINGEN OCH BESÖKSNÄRINGEN	S. 33
FORTSÄTTNINGSPROJEKT	S. 34
VEMS PROBLEM?	S. 35
MEN?	S. 36
KÄLLOR	S. 37
BILAGOR	S. 41

FÖRORD

Man tar gärna till metaforer när man talar om initiativ, engagemang, skapande. Det brukar vara gnistan som får gestalta hur allt tog fyr och satte av i ett rasande tempo. Men jag skulle vilja använda en annan form av eld för att beskriva mina tankar om ämnet för den här skriften; en glödbrand, djupt fördold eller tillsynes verkande i marginalen. Var hittar man den? Djup nere i torvmossen, under träden och myrstackarna. Det sista som slocknar. Den överlever, är den uthålligaste formen av eld. Ändå kan också glöd tända en mäktig brasa.

Det är med glödbrandens långsamma seghet som konstnärer är företagare. Det är under myrbrandsliknande försörjningsförhållanden som många yrkesverksamma konstnärer är betingade. Samtidigt som vi lever i en tid då man talar om kreativitet och innovation, man ser framför sig hur eldslågorna dansar sin uråldriga dans i kreativa virvlar. Elden är farlig och livsviktig, symbolisk och konkret, den omvandlar och är själva sinnebilden för dynamik. Men man kan också släcka de flesta eldar. Svårast motstånd bjuder då den djupa glödbranden. Den måste leva på sina egna villkor. Det är min bild av kreativitetens kärna.

Bildkonstsektorn är en konsekvent underfinansierad sektor i jämförelse med andra delar av de kulturformer som erhåller offentligt stöd. Här finns den största andelen yrkesverksamma kulturskapare och en hög andel kvinnor. Inkomstnivåerna hör till de lägsta i Sverige. I omvärlden har de offentliga kulturutgifterna kraftigt beskurits till följd av den ekonomiska krisen 2008. Därför är frågan om konstnärers försörjning och att nå en högre resiliens, okänslighet för störningar, en viktig fråga. Dels för de yrkesverksamma konstnärerna som önskar kunna livnära sig på sin konst. Dels för kulturnäringsarna som helhet och deras förmåga att vara en realekonomisk drivkraft och en källa till samhällsutveckling. Att konstnärer kan försörja sig innebär att de kan skapa konstnärliga värden som på olika sätt har betydelse. För oss som individer i mötet med konsten, men också på en nivå där konst har betydelse för hur vi formar och tänker kring våra samhällen. Konst är en demokratisk livsnerv, en indikator på ett välmående samhälle.

Denna förstudie utgår från frågan om konstnärers försörjning, att ha konsten som näring och hålla liv i glöden. Den initiala frågeställningen är hur man kan göra det enklare för besökare att hitta till konstnärer och deras verksamhet. Det är inte helt oproblematiskt, som det kommer visa sig, eftersom frågan om kultur som näring varit en pågående debatt under decennier men som ännu letar efter ett perspektiv där de centrala näringsutövarna, däribland konstnärer, inte förbises eller hoppas över.

I skriften *Välkommen till den konstiga kommunen* beskriver Björn Kleinhentz de möjliga effekterna av att på allvar betrakta Tanums kommuns stora konstnärsstäthet som en resurs för hela samhället. Han beskriver också att så gott som alla konstnärer saknar kapacitet och/eller kompetens att marknadsföra och producera sin verksamhet.¹ Detta är betraktelser som också gäller på Fyrbodalsnivå, där det sammantaget finns ett ovanligt stort antal yrkesverksamma konstnärer och en konsttradition som resulterat i kraftfulla, dynamiska kluster med Gerlesborgsskolan respektive Stenebyskolan i centrum samt en hög grad av självorganisering bland konstnärer, dels genom kollektivverkstäder och dels genom exponeringsarenor som konstvandringar, gallerier och andra utställningsformer. Jag har liksom Björn

---

¹ Kleinhentz, *Välkommen till den konstiga kommunen*, 2014

mött en efterfrågan på konkreta resurser för att stötta konstnärigen med distribution, kommunikation och samverkan. Det råder en genomgående resursbrist i fältet allt från de större offentliga institutionerna till de enskilda yrkesverksamma konstnärerna som påverkar förmågan att kommunicera utåt och att fokusera inåt.

För att kunna diskutera hur man på en konkret nivå arbetar för att förbättra kopplingarna mellan konstnäring och besöksnäring har förstudien vuxit ut med en översikt om diskussionen om kulturnäringsarna och kommit till den slutsatsen att näringsperspektivet i allra högsta grad behövs. Man kan inte ta greppet om näringsutveckling av konsten utan att uppmärksamma att det är ett hål mellan näringsutveckling och kulturpolitik där de flesta yrkesverksamma konstnärer med enskild näringsverksamhet trillar igenom. Eftersom konsten som näring betraktad är djupt rotad inte bara i en marknad, utan också i samspelet mellan offentliga institutioner, civilsamhället och i de övriga kulturnäringsarna och de vidare näringssektorerna, måste man från offentlighetens sida leta efter vägar att brygga över detta hål. Förstudien har ambitionen att föreslå vissa ramverk och strukturer som kan användas för att ha något att koppla in enskilda satsningar på, så att de inte resulterar i projekt som inte leder vidare. Underlaget består i en undersökning av behov, vad man inom konstnärigen och dess närmast omgivande miljö ser att man behöver för att kunna utvecklas.

Undersökningen har gjorts tillsammans med intressenter för förstudien och för ett utvecklingsprojekt som kan utformas som en del av en konkret strategi att skapa fler och starkare kopplingar mellan besöksnäring och konstnäring, samt att stärka konstnärigen i sig själv genom samverkan och näringsutveckling på konstnärlig grund.

Förstudien har ett relativt stort avsnitt om konstnärligt företagande och debatten om kulturnäringsarna. Detta är fonden i vilken man kan se hur specifik konstnäringen är, att det krävs följsam metodutveckling och anpassade näringsbegrepp för att förstå dess värdekedjor och logik. När detta görs på rätt sätt blir det samma som stärker konstens näringsförutsättningar det samma som det som stärker förutsättningarna för konstnärlig kärnverksamhet.

Min förhoppning är att denna skrift skapar ett kunskapsunderlag som ringar in vägar att gå som ger långsiktiga utvecklingsmöjligheter för offentlig förvaltning, för yrkesverksamma konstnärer, för utställningsproducenter och aktörer i andra näringssektorer. Vi är idag i en tid som kännetecknas av en djupgående strukturomvandling på många plan i samhället, och formerna och förutsättningarna för konsten är ett av de områden som berörs. Skall vi hitta till konsten och förvänta oss att andra också skall göra det måste vi öppna vägar för samverkan och hitta former som frigör och tillsätter resurser från fler håll. Denna förstudie är förhoppningsvis en riktningmarkör vi kan använda i det arbetet.

Tanumshede, Augusti 2015

Petter Öhnell

KONSTNÄRINGEN: FRÅGAN OM VÄGEN

EN HYPOTETISK FRÅGA?

Förstudien utgår från frågeställningar som rör hur man kan arbeta med möjligheter för besöksnäring och konstnärer att knyta tätare band. Detta är den grundläggande anledningen till förstudiens näringsinriktning: frågan om länkar mellan konstnäring och besöksnäring. Eftersom frågan om konsten som näring i sig är föremål för en pågående debatt och metodutveckling antar denna förstudie två förhållningssätt.

1. Hur skall vi arbeta med konsten som näring för att skapa bra miljöer och förutsättningar för konstnärligt arbete och försörjning, och vilka effekter kan vi förvänta oss att näringsperspektivet har som en länk mellan kulturpolitik och näringspolitik?
2. Motsvaras hypotesen av ett faktiskt behov inom konstnäringen i Fyrbodalen? Motsvaras frågan om näringsutveckling av frågan om samverkan mellan konstnäringen och besöksnäringen?
3. Vilka möjligheter och förutsättningar finns att skapa förbättrade länkar mellan konst och besöksnäring?

Förstudien baseras på en undersökning där projektintressenter som representerar konstnäringen, dvs. konstnärer och representanter för bildkonst- och utställningsproducenter; besöksnäringen genom lokala turistorganisationer, Turistrådet Västsverige m.fl, samt den offentliga sektorns tjänstemän, genom kultur-, närings- och fritidsansvariga deltagit. Intervjumaterialet från projektintressenterna har kompletterats med en problemanalys och en målanalys. Denna förstudie blir en komponent inom policyutveckling, det samlade fältet av utredningar, kartläggningar och handlingsprogram. Perspektivet är att skärpa in diskussionen om kulturnärings till den specifika miljön som utgör konstnäringen i Fyrbodalen, alltså ett fokus på konstnärer och de institutioner som sätter samman miljön. Vinklingen har därför blivit ett försök att ur den spretiga floran av skrifter om kulturnärings lyfta fram konstnärers arbete och behovet av kunskap och förståelse för att anlägga ett relevant näringsperspektiv för fortsatt utveckling av konsten och dess näringsaspekter i Fyrbodalen.

PROBLEM- OCH MÅLANALYS

Metoden utgår från en del av ett mer omfattande projektplaneringsverktyg: Logical Framework Approach.² Problem- och målanalys används som ett steg för att identifiera orsaker och effekter av ett fokusproblem som representerar situationen man vill förändra, samt rangordna dem i en logisk orsak-verkanföljd. Detta arbete görs i en workshop där projektintressenterna från samtliga läger finns på plats och deltar med sina perspektiv och sina aspekter av det aktuella problemet. Problembeskrivningen, en ganska dyster uppenbarelse, inverteras sedan till en målbeskrivning, lite lättare på foten. Varje problem ersätts då med en målbild som följer samma länkar och ordning. Ur denna kan man läsa hur det projekt som planeras för att åtgärda problemsituationen bör strukturera mål och medel.

---

² För en närmare titt på LFA-metoden rekommenderas SIDAs metodhandbok.

Vi arbetade med fokusproblemet ”Vi saknar samverkan för att synliggöra och sprida info om konsten i Fyrbodalen”. Närvarande intressenter fann formuleringen relevant. Resultatet av dagens arbete blev en sammansatt målbild som beskriver hur situationen skall vara när problemen är lösta, samt särskiljer strategier delmål, projektmål och effektmål.³

Effektmål (den typ av effekter som projektets genomförande kan tänkas ha)

1. Publiken har lätt för att hitta det specifika, värdefulla och unika
2. Området är känt som konstrikt (i turistsammanhang)
3. Geografiska och kulturella skillnader används
4. Vi har ett offentligt samtal om konstens möjligheter

Projektmål (Övergripande operativt mål)

- Vi samverkar för att synliggöra och sprida info om konsten i Fyrbodalen

Delmål (Kopplade till resultat och aktiviteter i projektet, indelade i strategier)

Strategi 1:

1. Respekt och förståelse mellan konstnärer, konstvärlden och företag
2. Aktörerna ser nyttan med samverkan
3. Gränsöverskridande
4. Större öppenhet inom konstvärlden
5. Projektmål

Strategi 2:

1. Kunskap och förståelse för olika branschers behov och drivkraft
2. Det finns samordning mellan kultur, näring och turism
3. Det finns nyckelpersoner
4. Samarbeten med andra aktörer, bo, äta etc.
5. Projektmål

---

³ Målträdet i sin helhet finns som bilaga på s. 41

Strategi 3 (i urval):

1. Utökad resursbas
2. Avlönat arbete för samordning, samverkan och kommunikation
3. Förutsägbarhet
4. Övergripande nätverk
5. Kärnverksamheterna utvecklas
6. Vi ser över organisationsgränser
7. Någon arbetar specifikt med att synliggöra enskilda konstnärer
8. Vi ser oss i ett större sammanhang
9. Det finns bra strukturer
10. Organisationer samarbetar i högre utsträckning
11. Projekt mål

Målformuleringen innebär en analys av behov och genomförandestrategi inför ett fortsättningsprojekt kopplat till förstudien. Den kompletteras med en SWOT-analys som gjordes vid samma tillfälle som problem- och målanalysen.

SITUATIONEN I FYRBODAL: EN RAPPORT FRÅN FÄLTET

Även om tidsramarna för denna förstudie inte tillåtit en allomfattande undersökning är underlaget som kommit fram intressant och relativt samstämmigt. Det finns intresse för frågeställningarna och underlaget pekar på stora behov som bildar ramar kring utvecklingsmöjligheter.

Intervjuerna har utgått från frågor om hur man ser på behov kring kommunikation, samverkan och kopplingar mellan konstnärerna och besöksnäringen.

Rapporten baseras på ett kvalitativt perspektiv och har i första hand varit inriktad mot organisationer och förvaltningar med kontakt eller verksamhet i bildkonstfältet. De individuellt verkande konstnärerna ryms också här även om långt ifrån alla fått möjligheten att delta aktivt. Ambitionen är dock att förstudiens spridning leder till en ökad uppmärksamhet och en diskussion om frågorna som kan bearbetas vidare. Nedan sammanfattas återkommande reflektioner, frågor och synpunkter. Dels från tjänstemän i offentlig sektor:

- Kultur- och konstlivet står inför en ny situation: Många sammanslutningar och verksamheter drivs som ideella föreningar, och dessa har en hög medelålder och sviktande återväxt i sina led. **Hur kommer ideellt engagemang organiseras och kanaliseras i framtiden?** Kan det finnas kvar eller kommer det försvinna?
- Att genom samverkan öka möjligheterna till vandringsutställningar och att byta program och information mellan kommuner och verksamheter i Fyrbodal.

- Det finns **ett behov av en näringsutvecklare för kultur** som verkar i Fyrbodal och samordnar gemensamma marknadskanaler, gemensamma projekt och utbyten
- Att man utvecklar ett verktyg för kommunernas konstinnehav, ett gemensamt digitalt konstarkiv som möjliggör digital exponering och en ökad förmedling av den gemensamma konststocken.
- Bli bättre på att förklara att **annan stimuli än nya jobb och nya företag kan sätta snurr på det stora samhällshjulet**. Hur kan vi balansera synen mellan en mer kortsiktig företagsorienterad politik och den mer långsiktigt kulturorienterade på lokal nivå?
- Hur kan vi samla oss i nätverkande och samverkan, och vilka kanaler kan fungera om man vill öka kontakten med det lokala näringslivet som också kan vara en stark politisk drivkraft?
- Det uppstår en skiljelinje mellan konstnärers näringsverksamhet och de former av publik verksamhet som de offentliga kulturanslagen kan gå till. Det kan placera en tjänsteman i en gråzon där det inte finns lämpliga stödformer att ta till.
- Hur kan vi **stödja samverkan mellan konstnärer**? Hur kan vi nå dem som verkar i kommunerna men inte är fast bosatta?
- Hur kan vi arbeta med ateljéstipendier och **ateljéstöd**?
- På övergripande nivå, hos gallerier, konsthallar och tjänstemän bör finnas utrymme att fundera på hur vi kan **samverka kring en utökad residensverksamhet**.
- Hur ser kontakten mellan yrkesverksamma konstnärer och tjänstemännen ut i Fyrbodal? Samtal mellan kulturansvariga tjänstemän och konstnärer har visat sig vara en bra ventil i Uddevalla.

Men också från institutioner, konsthallar och konstnärer har följande frågor och tankar lyfts:

- Man har i Dalsland gjort flera samverkansprojekt som kan lyftas som modell i Fyrbodal.
- Det kanske största behovet är att **hitta den minsta gemensamma nämnaren för samverkan**, praktiska och genomförbara saker som är kul och som skapar ett sug efter att göra mera.
- Många projekt har passerat, analyserat och skapat skrivelser, men det saknas bestående och långsiktiga effekter. **Vi börjar bli projekttrötta**.
- Storytelling är en viktig för att arbeta med och formulera varumärken. Något som subtilt berättar om kvalitet, något annat än turistbroschyrernas klyschor.
- Det behövs **konkret och praktisk hjälp för dem som är igång och kör**. Långsiktigt utanför projektformen. Coachning, samordning, etc.
- Komplettera rådande värdeord, demokrati, tillgänglighet och delaktighet, med begreppen **kunskap, kvalitet och erfarenhet**.
- Man måste för att skapa samverkan jobba på tilliten mellan de fria konstnärerna.
- Verksamhetsbemötandet handlar nästan uteslutande om praktiska/administrativa/ekonomiska frågor och inte om **kärnan i verksamheten: Det konstnärliga innehållet**.

- Hur kan vi öka kapaciteten i marknadsföringen av konstvandringarna för att locka nya besökare? En nyckelfråga för konstvandringarnas fortsättning.
- Kan vi genom Fyrbodals hitta vägar att se och lära om hur man arbetar på andra platser? T.ex. genom inblick i internationella residensprojekt, verksamheter i andra länder etc.
- Hur bemöter man situationen i de **verksamhetsdrivande föreningar som har svårt att nå en generationsväxling**? Området kan behöva särskilt stöd.
- Konstnärer efterfrågar **input, föreläsningar och information**.
- Kan Fyrbodals användas för att dela föreläsning – och föredragsprogram, och kanske även andra programformer som utställningar? I så fall behövs hjälp med administration och genomförande.
- Informationslandskapet i Fyrbodals har många kanaler, svårt för både besökare och konstnärer att orientera sig om vad som finns och händer.
- **Möjligheter för näringsdrivande konstnärer att ta del av offentliga stödmedel** måste utvecklas. **Självorganisering** blir en väg för att skapa organisationer som i sig är berättigade för offentliga stöd.
- En **yngre generation konstnärer förhåller sig ofta mer progressivt och gränsöverskridande till genrebegrepp** än den äldre, mer konservativa generationen. Detta påverkar hur kluster, verkstäder och verksamheter kommer kunna utvecklas.
- **Kreativitet som metod i ledarskap och organisationsutveckling**. Prova konstnärers ord, medvetandegöra sig om sin egen roll, bygga relationer. Bryta ner fyrkantiga improduktiva hierarkier.
- Hitta en ekonomisk modell för hur energi och dynamisk utveckling sker i förhållande till billiga lokaler och bostäder.

Det sammanfattade underlaget tyder på ett aggregerat behov av att utveckla policys för konstfältet som hanterar fler dimensioner av konstnärers och bildkonstinstitutioners arbete. Behovet är störst bland enskilda konstnärer som driver näringsverksamhet. Förstudien tar därför ett grepp om den pågående diskussionen om kulturnärings för att skapa en bakgrundsbeskrivning som ramverk för fältstudien. Helhetsbilden är tydlig: Det saknas praktiska, operativa strategier för att möta utvecklingen av konst och kultur som näringsfält. Man har inte metodik att uppmärksamma den utpräglade småskaligheten i konstnäringen ur ett näringsperspektiv. Förstudien skall ge förslag på hur detta kan åtgärdas, men först frågan om kulturnäringsarna.

FRÅGAN SOM VÄXTE

Den till synes lilla frågan om hur vi kan göra det enklare för besökarna att hitta till konsten visade sig rymma en dold volym som kommit att flytta fram den här skrivelsens avgränsningar betydligt. Vattenpölen visade sig vara en springbrunn när proppen drogs ur. Samtalet om kulturnäringarna har i stor omfattning flyttat ut från de ursprungliga fälten av kulturell produktion och förs nu på strategisk nivå av forskare, politiker och tjänstemän. Även det övriga näringslivet har vaknat till och börjat vända på stenarna. Ekonomerna har börjat klättra upp på kultursidans barrikader. För kulturfältets ursprungsbefolkning har det emellertid visat sig fortsatt svårt att prata om hur, vad och varför, och det hela har inte underlättats av att diskussionen varit och fortfarande är en vildvuxen labyrint av definitioner, begrepp och analyser. För frågan, som gör att även denna skrift måste ta ett grepp om kulturnäringsdiskussionen, är vem och vad konstnären är i dessa vindlande korridorer, och hur man ur ett tillväxtperspektiv bör betrakta konstnärligt arbete och konsten som näring utan att skjuta bredvid måltavlan. Det är lättare sagt än gjort.

KONSTNÄREN

”Konstnärens plats och roll i de kulturella näringarna är så gott som okänd.” Så skriver Ingrid Elam i inledningen till rapporten *Konstnären och Kulturnäringarna*, utgiven av Konstnärsnämnden 2010. *”Det är näringen i sig, inte konstnären, som intresserat forskarna, och näringen bortser från komplexiteten i konstnärligt skapande...”*⁴ I citatet ligger mycket av det spänningsfält inbäddat som gör att det, särskilt från konstnärernas sida, finns en ganska skeptisk syn på näringsperspektivet och den retorik som det omgärdas av. Det finns också fog för denna skepsis när vi betraktar debatten om kulturella näringar och dess politiska och administrativa implikationer. Skepsisen bekräftas i uteblivna resultat för de verksamma konstnärerna, vilket också lyfts fram av röster inifrån debatten. John Holden påpekade redan 2004 att individuella konstnärer konsekvent undervärderas i KKN-diskursen, att de blir osynliga i själva definitionen av de näringar vars kärna är just de fria, skapande konstarna.⁵ Detta är en betydelsefull insikt om en ofärdig retorik samt konsekvenser av ett omvittnat bristande empiriskt kunskapsunderlag om fältet. Det blev en förmodligen oavsiktlig men symptomatisk nedvärdering av de konstnärer som utgör basen för retorikens slagkraft, en retorik som ännu idag letar efter delar av sin form.

Att konstnären marginaliserats inom de diskussioner som rör just den konstnärliga kärnverksamheten är ett exempel som återkommer. Yudhishtih Raj Isar, en av redaktörerna bakom forskningsantologierna *The Cultures and Globalization*, ser en djupgående problematik i avsaknaden av det egentliga konstnärsperspektivet. *”Att tala om ”kreativa” näringar är att använda en fras som ska simulera en närhet till konstnärernas värld.”* Men de samtida studierna av kreativa näringar ställer helt andra frågor, det finns ingen systematik i undersökandet av hur begreppets popularitet och spridning inneburit fördelar för individuella konstnärer. För vad skulle i så fall konstnären ha att tjäna på att ramas in i begreppet kulturella näringar?⁶ Svaret verkar bli hängande i luften.

---

⁴ Elam et al. *Konsten och kulturnäringarna*, Konstnärsnämnden 2010 S.14

⁵ Holden, *Capturing Cultural Value*, Demos 2004 s. 9

⁶ Elam et al. S. 40-50

Frågan speglar en spretighet i diskussionerna som gör att näringsbegreppets trovärdighet minskar i förhållande till den konstnärliga kärnverksamheten. Konstnärers försörjningssituation förbättras inte trots en retorisk bild av kulturen och konstens betydelse för samhälle och ekonomi. Det bekräftas av bilden som ges av KRO:s rapportering⁷ om konstnärernas ekonomiska villkor och bild- och formkonstens minskande andel av den offentliga kulturmedelskakan.⁸ Retoriken har betonat den kreativa individens nyckelroll för innovation och utveckling i samhället, men konstnärer möter inte sällan oförståelse inför sin faktiska kompetens, sin konstnärliga integritet och sin förmåga att bedöma hur deras arbete kan omsättas i värde.

Ylva Gislén skriver att man bör hålla i huvudet de stora olikheter i de sammanhang konstnärer befinner sig i, som både innebär de olika förutsättningar man har att verka i som konstnär och förståelsen av vad konst är. Man talar i själva verket om individer och grupper vilka tillsammans utgör de kulturella näringarna, vilket därför blir ett ackumulativt begrepp snarare än ett helhetsskapande. Vad själva konstnären är, eller gör, menar hon ligger någonstans mellan begreppen tillverkande och handlande, i kontrast till termen arbete. ”*Dels för att olika konstarter har olika typer av materialitet och beständighet, men också för att konstverk överallt och i alla tider skilt sig från andra föremål genom att de undantas från bruk. Konstverket är inte del av samma instrumentalitet och nyttotänkande som kännetecknar tillverkningen av andra mänskliga föremål, och relaterar därigenom starkare till handlandets slag av intentionalitet och meningsskapande.*”⁹ Det är just denna instrumentalitet som skär metalliskt i klangen av diskussionen om kulturnäringarna, som skapar farhågan att begreppets popularitet och praktiska tillämpning riskerar att urholka de andra värden som konstnärer balanserar och praktiserar. Det finns stor potential i att betrakta handlandet som ett analytiskt redskap när man skall betrakta konst, att grunda sin analys i konstverk som kommunikativa handlingar inom ramarna för konstnärlig praktik och en institutionell diskurs. Här balanserar de konstnärliga värdena, akterna av handlande och tillverkande, i polyfoni med det ekonomiska resultatet. För de allra flesta konstnärer är det konstnärliga handlandet och de konstnärliga värdena den första stämman som introducerar en tematik, medan konstnärskapet som helhet är en fuga med flera stämmor där tematiken hoppar mellan registren, mellan skapande, verkande och försörjning. Instrumentaliteten innebär att vi är oroliga för att fugans form, dess tekniska samstämmighet och summan av alla toner blir det som kan värderas, medan dess tema, dess musikaliska ledmotiv inte kan mätas och därför inte räknas. Och de flesta av oss förstår skillnaden mellan en musik med och utan musikalitet.¹⁰

Oron för instrumentalisering leder också till institutionell osäkerhet. Man känner sig manad att rättfärdiga kulturella och konstnärliga värden genom att försöka demonstrera hur man bidrar till andra värden i samhället. Konst är bra för hälsan, skolan, motivationen, plånboken. Holden uppmärksammar

---

⁷ *Den samtida konsten och den ovilliga staten*, KRO 2015 s. 4-7

⁸ *Kulturanalys 2015*, Myndigheten för kulturanalys 2015 s. 39

⁹ Elam et al. S. 119-120

¹⁰ Det är svårt att låta bli att referera till den mätbara storhet som varit närapå normativ under perioder i konsthistorien, som på olika sätt närvarar som en del av vår tid och rum: Det gyllene snittet, nu aktuellt i Palasso Fortunys utställning PROPORTIO, som en såväl vetenskaplig som konstnärlig formel för proportion och harmoni, en form av mätbarhet som kan binda samman siffror och mystik, det materiella och det immateriella. Som fenomen i samtidskonsten är gyllene snittet inte så framträdande, men kanske det ändå spelar sin återkommande roll när man resonerar kring strukturer och proportioner i rum och över tid. Dess gradvis ökande kurva kanske kan användas som en bild av mönster av relationer och utvecklingsproportioner som de bör förstås i en näringsdiskurs. Som binder samman Throsbys piltavla med Mona-Lisas ansikte.

detta, och menar att man helt enkelt går miste om tillfället att prata om vad man faktiskt gör: Skapar en mångfald av kulturella och konstnärliga värden. I det att denna situation fortgår kommer man förr eller senare upptäcka att det är svansen viftar på hunden.¹¹ Konstnärers status och den oro som kommer fram i många källor rör frågan om konstens egenvärde, eller det som man kan hävda som konst för konstens skull. Att vi måste förmå oss att diskutera konst på konstens villkor. Detta är en skyldighet som slagits fast av FN, att stater och deras myndigheter måste värna rätten till konstnärlig frihet och att skyldigheten är gentemot konstnärer och deras verksamheter.¹² Möjligheten till en slags fri, konstnärlig grundforskning är grundregeln för att konstnärer långsiktigt skall kunna upprätthålla ett konstnärskap. Deklarationen för mänskliga rättigheter slår dessutom, utöver det enskilda konstnärskapets rätt att existera, fast alla människors rätt till konst i artikel 27.

Att diskussionen om de kulturella näringarna inte lyckats värna konstnärers status beror dels på en strukturproblematik som vi kommer återkomma till, och dels på bristande underlag och därmed kunskap som nämndes tidigare. Även språkbruket kring ämnet är bristfälligt, om inte annat för att det krävs en helt annan komplexitet för att fånga och beskriva balanserna i kulturnäringarna samtidigt som den skall göras bred, tillämpbar och begriplig ur andra perspektiv. Men att konsten har ett egenvärde måste bejakas. Detta värde utgör en viktig kapitalstock som har stor betydelse för våra samhällen, som också är vår äldsta bevarade form av kapital, vars första investeringar föregick den neolitiska revolutionen men fortfarande aktivt bär mening än idag.¹³ Betydelsen av konsten kommer vi för alltid att diskutera så länge som samhället är hälsosamt, vilket innebär att den pågående förhandlingen om den konstnärliga handlingen och de konstnärliga artefakterna har ett gemensamt framtida värde, ett uppskjutet värde som landar som en slags avkastning i kommande generationer och sakta men säkert växer. Konstnärer arbetar med kommunikativa handlingar som varierar i form och materialitet, och deras värdekälla kommer aldrig att vara enkel utan pluralistisk och dessutom tidsbunden.

Att diskutera konstens egenvärde är därför nödvändig storhet. Så även frågan om kvalitet. Men, att anlägga ett perspektiv på konsten som näring, som en gren inom de kulturella näringarna är, förutsatt att vi förfinar metoder och begrepp, inte en hotbild mot konstnärens status, den konstnärliga kapitalstocken och värdet av konst. Det finns snarare starka indikationer på att vi behöver en diskussion om konstnärers roll/er i olika sammanhang parallellt med den om egenvärdet av konst. Det handlar om delaktighet, förståelse och tillgänglighet, en öppenhet inför en yrkeskunskap som kan röra sig mellan olika fält i samhällskroppen och verkar genom både transparens och konkretisering, som associerar och frikopplar, som fantiserar och tillverkar. Poängen här är att vi måste göra det med fokus på konstnärer. De måste bjudas in och med sina sammanhang forma samtalet, respekteras men också reflektera över de utmaningar som strukturella och institutionella omvandlingar nödvändigtvis innebär. Först då kan vi få en fruktsam diskussion om konstnärers näringsvillkor, vars mest konkreta del är just frågan om konst som försörjning. Hur konstnärer arbetar och vad som är relevant kunskap för denna yrkesgrupp i förhållande till andra näringar. Hur man kan investera eller utveckla företagande inom näringen, hur man kan uppnå högre inkomst och sysselsättning, hur man kan förbättra förutsättningar för konstnärlig kärnverksamhet.

---

¹¹ Holden 2004 s. 13

¹² Farida Shaheed, *The right to freedom of artistic expression and creativity*, UN Human Rights Council 2013

¹³ För en närmare studie av värde som fenomen i detta sammanhang, läs ekonomen David Throsbys diskussioner om värde i kapitlet "A crisis of value?" i antologin *The Cultural Economy*, Anheier & Raj Isar et. al. samt diskussioner om värde och kapital i *Economics and Culture*, Throsby 2001.

FÖRETAGAREN

Inom kulturnäringsarna och särskilt inom bildkonsten är andelen småföretag högre jämfört med andra näringsgrenar. Det är en förutsättning för många konstnärer att vara yrkesverksamma inom ramarna för ett eget företagande eftersom anställningar är ovanliga. Det förefaller vara svårt att få betalt för konstnärligt arbete i form av lön, ersättningar eller arvoden som företagare. Enligt KRO:s rapport *Den samtida konsten och den ovilliga staten* har bild- och formkonsten flest antal professionella kulturskapare (29 % av samtliga), men tillsammans med författarna har bildkonstnärer de sämsta sociala och ekonomiska villkoren bland kulturyrkena. Här finns även en jämställdhetsaspekt: En större andel av den yrkesverksamma kåren är kvinnor jämfört med andra yrken, och medianinkomsten bland dessa ligger på 68 % av den övriga kvinnliga befolkningens medianinkomst.¹⁴ Nätverkstan utredde 2002 frågan om konstnärernas företagande, och fann att kulturföretagaren riskerar att hamna mellan stolarna, mellan satsningen på såväl kulturpolitik, arbetsmarknadspolitik som näringspolitik. ”*[Bristen på] samsyn drabbar kulturföretagaren, som dels får svårigheter att komma i åtnjutande av kulturstöd, eftersom hon driver företag och därför riskeras att uppfattas som ”kommersiell”, dels har svårigheter att ta del av befintligt företagarstöd eftersom detta är illa anpassat till kultursektorns speciella villkor. Som företagare har hon definitionsmässigt avlagt sig möjligheten till arbetsmarknadspolitiska åtgärder.*”¹⁵

Att det saknas en stol bekräftas av såväl yrkesverksamma konstnärer som hos tjänstemän under arbetet med denna förstudie, vilket visar att Lekvalls och Karlssons analys äger relevans även idag. Under många års debatt har vi ännu inte konkreta metoder som när och främjar konstnärskap och de näringsaspekter det innebär som vi ovan benämnde som en viktig stämning, ibland tematisk, ibland underordnad, i konstnärskapets polyfoni. Eller som Ylva Gislén uttrycker det: ”...ett tydligt erkännande att möjligheterna till försörjning spelar roll. Vad behöver du i form av tid, plats och meningsutbyte för att utveckla ett konstnärskap?”¹⁶

Så vad är det för typ av stol vi saknar? Undersökningar visar att det finns likheter mellan konstnärer som företagare och andra typer av verksamheter i enskilda firmor. Enskilda företagare drivs t.ex. i hög grad av andra drivkrafter än ekonomiska. ”*Just perceptionen av sig själv som en unik varelse tycks genomsyra människor som blir egna företagare och behöver inte ha någonting med självförtroende eller verksamhetsbehov att göra.*” Enligt Karlsson och Lekvall anser många därför att det inte finns någon principiell skillnad alls mellan kulturföretagare och andra företagare. Dessa många är i regel inte kulturföretagare själva, men påpekar att kulturföretaget har samma typ av mätbarhet, en betalande kund eller bidragsgivare som andra företag. Som motvikt till detta finns skillnader, som många andra, däribland kulturföretagarna själva, ser och upplever. En första, viktig skiljelinje är just upplevelsen av skillnad, som framförallt handlar om motivationen bakom drivkraften. Att vinst inte alltid handlar om pengar, att kvalitet och lönsamhet inte alltid går hand i hand. Att konstnärens självbild inte är en ”vanlig” företagare. Utöver frågan om drivkrafter och deras motiv lyfter Lekvall och Karlsson även särskilda faktorer som särskiljer kulturföretagen: Att man inte styrs av marknadsefterfrågan utan snarare arbetar produktorienterat; att kvalitet och lönsamhet kan motverka varandra (en polyfonisk effekt); att konstnärliga organisationer kännetecknas av ett konstant kristillstånd som springer ur en inneboende motsägelse mellan det nödvändiga konstnärliga risktagandet och företagets behov av att sprida och minimera risker. Det

---

¹⁴ KRO 2015 s. 12 - 13

¹⁵ Karlsson & Lekvall, *Den ofrivillige företagaren*, Nätverkstan 2002 s. 17

¹⁶ Elam et al. S. 125

konstnärliga företaget hanterar en stor osäkerhet i alla delar av processen, från själva skapandet till mottagandet hos publiken.¹⁷

Den låga, nästan obefintliga möjligheten för bildkonstnärer att nå en anställning på ovanstående villkor bidrar till ofrivillighet snarare än behovet av att uttrycka sig själv. Med Raj Isars ord befinner sig många konstnärers kriterier för företagande mellan ytterligheter, där de försöker hitta en balans där deras rena konstnärliga uttryck får anpassas något till de hårda ekonomiska realiteterna. Raj Isar lyfter fram fyra nyckelbegrepp som han menar kännetecknar de viktigaste dragen i den kreativa och innovativa dynamiken i dagens konstnärliga praxis, vilken också kan hjälpa till att sätta bilden av företagare i relation till bilden av konstnärer och hur de två blandar:

1. *Transit*, människors, objekts och bilders trans-lokala och trans-nationella rörlighet i tid och rum såsom den utmärker vår tid,
2. *Transition*, förändringen som uppstår till resultat av transit i bilders och objekts mening, värde och emotionella verkan,
3. *Transformation*, de dynamiska sätt på vilka konstnärer relaterar till de föränderliga sociala och materiella miljöer de befinner sig i, och
4. *Improvisation*, hur konstnärer reagerar på nya utmaningar och krav genom att anta kontextspecifika roller och identiteter och genom att ges olika grader av äganderätt över kreativa processer och deras resultat.

Dessa fyra begrepp kan fungera som en kemisk kniv när vi försöker tränga igenom kulturnäringsdiskursen till en konstnärlig nivå med ambitionen att skapa ett relevant perspektiv på konstnärligt företagare. För det första belyser de en oändlig mängd variabler och nyanser i gränssnittet mellan konstnärligt handlande, intentionalitet och förhållning till omvärlden; för det andra är den konstnärliga dynamiken frikopplad och rörlig som en förutsättning för en diskussion om värde; för det tredje förstår vi att improvisationen är en nödvändig strategi för att hantera konstnärliga processer, problemlösning och den inverkan som detta får på företagets behov av trygghet och stabilitet. Det uppstår en naturlig ambivalens.

En förklaring till varför konstnärer har svårigheter att vinna status som näringsdrivande i sin omvärld synliggörs i systemskillnaden mellan New Public Management och Public Value. New Public Management har blivit vardag inom offentliga verksamheter som ett rådande paradigm över årtionden. Kan man mäta det kan man styra det. Mark Moore skriver att inom ramarna för liberal politisk teori ligger det i allmänt intresse att företag får eftersträva sina ekonomiska/privata intressen genom att producera varor och tjänster till konsumenter. Företaget får rätt att existera därför att det tillhandahåller varor och tjänster som individen vill ha, och det räcker för att ge företaget en särskild social legitimitet. Konsumenterna betalar för dem. Och eftersom de gör det, vilken rätt har man då att ifrågasätta detta som en legitimisering av företaget? Och då priset täcker mer än kostnaden för produktionen, vilken rätt har man att säga att detta inte har skapat några kollektiva värden, särskilt om vi som samhälle har som mål att skapa mest möjlig välfärd för flest möjliga? Observationen illustrerar principen att transaktionen mellan köpare och säljare överför social legitimitet utöver finansiella medel och hur den utgör grunden

---

¹⁷ Karlsson & Lekvall 2002 s. 25 - 26

för mätbarheten som slutligt ändamål inom styrning och värdering i det marknadsorienterade företaget, som får vara modell även för offentlig verksamhet inom NPM.¹⁸

Men observationen kan också användas för att understryka behovet av en förvaltningsform som inte blint förlitar sig på mätbarhet och resultatstyrning, utan som förmår sätta upp egna mål om värde och legitimitet, särskilt kring det som kan kallas allmänt värde (på engelska Public Value). Konstnärer agerar på en marknad som integrerar många typer av institutioner, som hanterar olika former av värden. Värdena är parallella och värdetransaktionerna kommer från flera håll och innehåller fler värdeformer än utbytet av vara/tjänst och finansiella medel/passiv acceptans medger. Produktorienteringen innebär att produktionen legitimeras av konstnärliga intentioner i samspel med publika reaktioner, där köp är en form av reaktion men därmed inte den enda. När vi analyserar konstnärers företagande bör vi därför inte betrakta försörjningssituationen i branschen som ett symptom enbart på bristande affärsmässig förmåga, utan också på att marknaden som sådan dras med betydande problem inom ramarna för näringen.

Kanske är det därför som konstnärer i rådande paradigm haft svårt att nå status som näringsidkare, i sina egna ögon och i andras. Konstnäringen hanterar ett större antal värdeinstitutioner utifrån en praktisk, konstnärlig näringslogik. Detta innebär delvis en frikoppling på gott och ont, frihet att arbeta utifrån ett produktorienterat perspektiv men också den uppenbara svårigheten att få betalt för konstnärligt arbete. De flesta konstnärer är redan medvetna om förutsättningarna för konstnärligt företagande. Att marknaden för konst är ackumulativ och utgör ett samspel mellan civilsamhälle, offentliga institutioner och en kommersiell marknad. Att varje konststart har sina specifika förutsättningar och modeller, egna system som mer eller mindre integrerar. Att man hanterar olika former av kapital. Samt att upplevelsen av att regelverk och stödssystem för företag inte är anpassade för denna situation är väl grundad. Det innebär, som Karlsson och Lekvall skriver, att många kulturföretagare besitter en affärskunskap som de inte alltid är till fullo medvetna om. En ökad medvetenhet och affärsmässig kunskap bör alltså vara det samma som ger strategiska möjligheter att stärka och utveckla konstnärskapet och dess legitimitet.¹⁹

Även Pier Luigi Sacco försvarar dessa aspekter av konstnärers företagande utifrån sitt omfattande empiriska underlag. I sina studier syntetiseras olika modeller och teorier för att kunna närma sig en forskningspraktik som förmår väga in konstnärer och konstnärlig produktion i den stora bilden av kulturnäringsarna. Han påpekar att konst, kultur och de kreativa fälten ofta drivs av expressiv rationalitet, en motivation som springer ur egenvärde samt av socialt utbyte, vilket ofta leder till former av interaktion som inte medieras av marknaderna.²⁰ Lika sant som att konstnärer är företagare är också konsten en näring. En näring som skiljer sig från andra näringar. Som kräver en egen form för stödinsatser och investeringar, men också tål att uppmuntras. För det är viktigt att understryka: Kulturområdet är ett näringsliv uppbyggt av egenanställda, frilansare och mikroföretag. En småskalig kraft som åstadkommer konstnärliga storverk och utgör en viktig ekonomisk faktor i den totala ekonomin.²¹

---

¹⁸ Moore & Khagram, *On creating Public Value*, Harvard University 2004 s. 11 - 12

¹⁹ Karlsson & Lekvall 2010 s. 62 - 63

²⁰ Sacco, *Culture 3.0: A new perspective for the EU 2014 -2020 structural funds programming*, EENC 2011 s. 3

²¹ Karlsson & Lekvall 2010 s. 61

NÄRINGSSTRUKTUR

Kulturen har identifierats som en betydelsefull näring, mikro såväl som makroekonomiskt. Richard Floridas teorier om den kreativa klassen och mätningarna av de tre T:na, tolerans, talang och teknologi, satte definitivt agendan i internationella sammanhang. Ett annat viktigt bidrag till detta var den av EU beställda KEA-rapporten 2006 som fastslog att man, till trots för ytterst bristfällig metodik för statistikinsamling om kulturnäringarna, kan se hur näringarna presterade långt bättre än genomsnittet i omsättning, tillväxt och skapandet av nya jobb.²² Men i praktiken är kulturnäringarna en speciell kombination av många små mikroföretag och ett fåtal större aktörer. Företag med fler än 250 anställda utgör mindre än 1 % av näringarna men är ekonomiskt dominerande. Medelstora företag saknas nästan helt.²³ Branschen liknar en tömd trådrulle; tom på mitten. Eller, inte riktigt. Där andra näringar har lite större småföretag finns i konstnäringen en mix av verksamheter i offentlig, privat och civil regi. Det rör sig om konstföreningar, konsthallar, gallerier, museer. De fyller delvis utrymmet som i andra näringar domineras av privata företag. En bild av skillnaden i näringens kopplingsschema. Den bristande empirin kring de små företagen är en rimlig förklaring till varför den nedre delen av trådrullen sällan beskrivs tillfredsställande, hur konstnärerna marginaliserats i diskussionen om konstnärlig, kulturell och kreativ verksamhet, samt farhågorna att konstens egenvärde därför marginaliserats och instrumentaliseras. Bristen på kunskap och underlag med relevanta perspektiv har gjort det svårare att förstå de strukturer som omgärdar konst- och kulturnäringar. Man har tittat mer på fartstrecken än på fordonet. En återkommande problemställning bland de rapporter som undersöker statistikinhämtning kring kulturnäringar är att egenföretagande inte syns. Åter igen en bekräftelse på att det saknas det en stol och därmed även strukturell förståelse.

Definitionen, eller mångfalden av definitioner, är en annan flaskhals när man försöker reda ordning i materialet. Dominic Power påpekar att kreativa och kulturella näringar är en aggregerad kategorisering, en spretig samling av helt olika saker som man söker en minsta gemensam nämnare för²⁴. David Karlsson och Lotta Lekvall föreslår att man istället för kreativa och kulturella näringar brukar termen kulturnäringar. Volante föreslår 2012 att mindre vikt läggs vid definition, och att man istället bryter ner och följer utvecklingen i detalj²⁵. Det är en diskurs som förändrats över tid. Just nu pågår ett arbete på flera håll i landet som kallas kreativa kraftfält. Det är en tillämpning av Saccos metodik som bryter ner och skapar empirisk data av nuläget utifrån en given region; en syntes av idéerna ovan. Det första närmandet en operativ, empiriskt baserad modell för analys.

John Holden har gjort viktiga iakttagelser kring hur man bör tänka om kulturnäringar och strukturerna kring dessa. Han beskriver hur kreativ produktion gått från att navigera två territorier, offentligfinansierad kultur och kommersiell kultur, till att omfatta även ett tredje; social produktion. Den offentligstödda kulturen och online-världens sociala ytor när båda kommersiella aktiviteter. Både social produktion och offentligstödd kultur, som i sig överlappar, utgör ytor för experimenterande, men på olika sätt. Övergången från offentlig/kommersiell till offentlig/kommersiell/social har medfört förändringar i individers och organisationers agerande och beteende, bl. a. till följd av att de tidigare

---

²² *The economy of Culture in Europe*, KEA 2006

²³ Karlsson & Lekvall 2010 s. 59 - 60

²⁴ Power, *Priority sector report: Creative and Cultural Industries*, Uppsala universitet 2011

²⁵ Nielsén & Sternö, *Kulturella och kreativa näringarna 2012*, Volante 2012

binära divisionerna som Offentlig/privat, individuell/global, amatör/professionell, offentligstödd/kommersiell, nischad/generell och arbete/fritid allt mer luckras upp.²⁶

Sacco resonerar också i liknande termer, men benämner de tre territorierna för kultur 1.0 (offentligt enskilt understöd, negativ produktivetslogik), kultur 2.0 (kommersiell masskultur) samt kultur 3.0 (social produktion och sammanfallandet av rollen som producent och konsument) som existerar parallellt med varandra i vår samtid.²⁷

För att förstå sambanden som binder samman näringen använder Holden metaforen komplexa ekologier, där varje näring är ett specifikt habitat. Småskaligheten, pluralismen och skillnaden i och mellan näringarna har en viktig strukturell funktion, eftersom de tillsammans bildar ett integrerat system som är beroende av en rik variation av individuella element. I detta sammanhang förordar Lekvall och Karlsson ett systemperspektiv för att belysa komplementariteten.²⁸ Mångfalden är ur ett sådant systemperspektiv en riskspridning som leder till produktivitet och lägre störningskänslighet.

Vi kan åter igen spegla dessa resonemang i Saccos termer. Han menar att vi för att förstå kulturnäringsar måste se skillnaden mellan vertikalt integrerade värdekedjor och horisontella värdekedjor. I industriella miljöer är den vertikala värdekedjan den normala, vilket innebär att den även brukar tillämpas mot kulturnäringsar. Det får som följd att man försöker reproducera kulturella kluster istället för att uppmärksamma kulturområdets egen logik. ”...[D]en insisterar på att betrakta det kulturella området som en vertikalt integrerad värdekedja som kopierar samma framgångsrika modell för intrasektorell konkurrens som varit typiskt för industriella områden. Kultur kan i sig själv vara en expanderande sektor i sin egen rätt, [...] men dess verkliga mervärde kommer från dess förmåga att främja systemövergripande (horisontell) integration av olika aktiviteter som alla bidrar och drar fördel av en helt utvecklad kunskaps ekonomi.” Effekterna kan ses bland annat inom kulturturism, där Sacco med Venedig som exempel, visar hur en lokal ekonomi domineras av en blomstrande kulturturism helt enligt ekonomiska standarder. Dock syns vid en granskning att värdet som produceras i lokala företag till största del kommer från ett triviale utnyttjande av områdets mest flyktiga stereotyper, som gradvis eroderar den lokala sociala väven och kulturmiljön. Det uppstår ett nöjesfält. Massturismen innebär här mycket negativa konsekvenser för möjligheter till utveckling av den immateriella lokala ekonomin. De negativa effekterna kompenseras inte av de positiva konsekvenserna för de materiella delarna av en turistanpassad konsumentekonomi.

Kulturnäringsens strukturer är delvis immateriella och griper genom hela samhällskroppen. Därav termen systemövergripande. Ett systemövergripande kulturellt område är ”...kort sagt en lokal ekonomi som kännetecknas av en rad olika produktiva (kulturella och icke-kulturella) specialiseringar, som kompletterar varandra genom sitt gemensamma intresse av kultur som en social plattform för att generera innovation, social sammanhållning, individuell och social välfärd o.s.v.”²⁹

Holden lyfter fram de effekter som New Public Management i sin dominanta ställning har på risken för instrumentaliseringen av konstnäringen med tendenser till låsningar i en vertikal, värdehierarkisk miljö

---

²⁶ Holden, *Publicly-funded culture and the creative industries*, Demos 2007 s. 14 - 15

²⁷ Sacco 2011 s. 2 - 4

²⁸ Karlsson & Lekvall s. 72 - 84

²⁹ Sacco, *Kultur 3.0 Konst, delaktighet, utveckling*, Nätverkstan skriftserie 002 2013 s. 67 - 69

som följd. Kulturen riskerar här att själv censurera sig genom att fokusera på associativa förtjänster.³⁰ Det är ingen bra miljö för kulturella näringar, ingen dynamisk näringsstruktur. De får små möjligheter att utvecklas och skapa värde. Man måste enligt Holden röra sig bort från förståelsen av ekonomiska relationer som en rak, linjär rörelse för att se hur kulturnäringar och i förlängningen kreativa industrier länkar till offentliga institutioner, deras platser och ytor, resurser och produkter, som en del av ett råämne som nytt kreativt material formas ur. Sacco argumenterar på ett liknande sätt. Med för snäva perspektiv missar man beroendet av externa transaktioner av innehåll i kulturnäringarna. De är interdependenta, lika inkopplade i offentlig sektor och civilsamhälle som i andra näringssektorer.

Det ekonomiska resultat av kulturell aktivitet kan därför inte ge oss förståelse för hur näringsstrukturen i kulturnäringarna ser ut. Man måste snarare fokusera på de beteenden som orsakar människors kulturella aktivitet. Strukturen bygger på komplementaritet mellan direkta och indirekta ekonomiska kanaler som stimulerar till ytterligare kulturellt kapacitetsbyggande, en mycket-vill-ha-mer-effekt som gynnar människors förmåga att delta och skapa egna former av kulturella uttryck och produkter.

SAMHÄLLSKROPPEN

Debatten om kulturnäringarna har, om något, lyft fram att deras betydelse för samhällskroppen är viktigare än man någonsin kunnat ana, dvs. mäta. Vi måste idag förhålla oss till en betydelsefull sektor för vilken den statistiska metodiken ännu är under utveckling men som har en bekräftad social, ekonomisk och samhällsrelaterad vikt. Det är här som Holdens argumentation för ett perspektivskifte från New Public Management till Public Value som begreppsapparat vinner i styrka. Skiljelinjen går mellan en traditionell uppdelning av privat och offentlig verksamhet, men går även att se mellan produktorienterade och marknadsorienterade företag. Den handlar kort sagt om formen av inkomster. Marknadsorienterade företag har full kontroll över vilka individer som betalar för vad och vilka delar i deras produktionskedja som är effektiv och skapar värde i. Man har all möjlig tillgång till information om företagets netto-värdeproduktion. När man överför den logiken till offentlig sektor saknas däremot informationen om netto-värdeproduktionen eftersom inkomsterna är skattebaserade. Det leder i regel till ett förhållningssätt där man försöker väga samman och jämföra kostnadssidan med sociala resultat, vilket är principiellt bra men svårkontrollerat eftersom resultaten ofta uppstår åratals efter insatserna, och ibland på helt andra ställen än inom de för tillfället rådande politiska agendorna. Mycket vatten flyter under broarna medan man inväntar resultat och förändringar, vilket gör bilden av kopplingen mellan resultat och handling grumlig och oskarp. Eftersom det visat sig svårt att mäta värdet av offentlig verksamhet i termer av antingen kundtillfredsställelse genom köpbeteende eller sociala resultat har ett tredje, för många otillfredsställande alternativ blivit mall; nämligen att mäta verksamhetens konkreta output och aktiviteter i siffror, vilket givit upphov till en rad s.k. pseudokvantiteter i det offentligas resultaträkning.³¹ Det är ett begrepp som, med Mikael Lövgrens ord, innebär att ett språk omvandlas till siffror.³²

Som värdeskapare bör den offentliga sektorn främst fokusera på att och hur man skapar kollektiva, allmänna värden, och att vinna legitimitet för dessa över en längre tid istället för att administrera ett

---

³⁰ Holden 2004 s. 13 - 16

³¹ Moore & Khagram s. 7

³² Löfgren, *Inga undantag*, Klister 2015 s. 40 - 47

kortsiktigt, ibland direkt kontraproduktivt resultatmätande. Man behöver en bra form för hur man delar dessa värden med allmänheten. Inte bara starka siffror, även om de också har en roll att spela. Om man då återkommer till konstnäringen och dess produktorienterade värdecentrering hamnar den i linje med värdet av demokratin som sådan, som ”...*behöver konsten (och de humanvetenskaper som är förankrade i konsten) som ett livsviktigt element som motiverar och ger energi till det civila samhället.*” Konstnärers näringsutmaning liknar på sätt och vis det offentliga verksamhetsutmaning: ”*Konstnärer må som sådana endast ha ett ansvar för sin konst, men de är också medborgare, och som sådana kan de bidra till civilsamhällets intresse för konsten. När de gör det tjänar de samtidigt demokratin och sin egen sak, såväl medborgarnas som konstens intressen.*”³³

FN inskräper i sin rapport på området att konstpolitik med offentliga stödformer för kultur och konst är oumbärlig för konstnärers rätt till konstnärlig verksamhet och för möjligheten till självorganisering inom konstlivet och därmed främjandet av konstnärliga och demokratiska värden i samhället. KEA 2009 diskuterar länkarna mellan konst, kultur och samhälle som kopplingar mellan humana uttrycksformer och processer av innovation och kreativitet i andra delar av samhället. Samhällets roll är därför avgörande för att utveckla kreativitet, främst genom att understödja verksamheter som rör konst, utbildning och lärande.³⁴ Det är en liknande argumentation som Holden för 2004: rätten till konst innebär att individer måste ha möjlighet att delta aktivt i konstlivet, och inte bara som åskådare (active engagement, not passive provision), och att man genom Public Value-perspektivet förmår förvalta miljöer för kreativitet och framtida generationer. Han menar att två aspekter har särskild relevans: Förvaltandet av byggd och naturlig miljö för kommande generationers räkning, samt något som är näst intill omöjligt att konstnadskvantifiera i ekonomiska värden men som erkänns som nyckeln till framtida nationella inkomster: Kreativiteten. Här innebär en ökning av kollektiva, allmänna värden en ökning av kommande ekonomiska fördelar och resultat.³⁵ Konstnäringen står för en kreativ nyckelverksamhet.

Observationen får flera dimensioner när Sacco beskriver explosionen av producentpoolen och att svårigheten att särskilja vem som producerat vad gradvis ökar. Kapacitetsbyggandet för deltagande i konst- och kulturlivet inte är en individuell process utan kollektiv, som ytterst beror på den miljö i vilken den existerar. Samhällskroppen är den miljö som vi människor är allra mest beroende av, och denna miljö kräver olika näringsformer, de humana, de ekonomiska och de ekologiska. Den humana näringen kan inte underskattas: Kulturellt deltagande hamnar t.ex. på andra plats efter frånvaro av allvarliga sjukdomar i faktor för psykologiskt välmående, och vi kan alltså tala om en kulturell hälsa och välfärd. Deltagandet i kulturlivet medför också socio-kognitiva effekter som blir en del av den humana miljön; det vänder attityder i samhället i positiv riktning mot innovation och blir därför en viktig omständighet som driver ekonomisk tillväxt. Den humana samhällsmiljön har en stor inverkan på samhällets ekonomiska utveckling och ekologiska output. Idag ser vi en institutionell omvandling i civilsamhället som har djupgående konsekvenser för organiseringen av det ideella arbetet: föreningslivet backar konsekvent i Sverige och internationellt. Det påverkar många konst- och kulturorganisationer som i sin ideella form har svårt att nå generationsväxlingar. Ett socialt och organisatoriskt kapital riskerar att lösas upp. KRO noterar att konstmarknaderna förändras, att fokus flyttas från salukonst till konsten som upplevelse. Konstföreningar som varit viktiga inköpare försvinner men besöken i

---

³³ Elam et al. S.50

³⁴ *The impact of culture on creativity*, KEA 2009

³⁵ Holden, *The Right to Art*, Demos 2004 (B) s. 7, 14

konsthallar, museer och andra aktiviteter ökar. Samtidigt prioriteras bild- och formområdet ner i de offentliga kulturbudgetarna.³⁶ Det kan återspeglas i det faktum att den statliga myndigheten för kulturanalys rapport Kulturanalys 2015 endast omnämner bild- och formfältet i en förbigående mening om regionernas utgifter för kultur.³⁷ Men, när man i nyare studier undersökt hur stor andel av befolkningen som arbetar ideellt finns anledning att tro att det ideella arbetet i sig inte har minskat, även om föreningsengagemanget stadigt minskar.³⁸ Frågan detta lämnar oss är hur den ideella produktionen kommer organiseras och genomföras i framtiden, vilka institutioner som kommer ha en aktiv roll att spela. Hur deltagande och delaktighet kommer formas.

Det är en påfallande aktuell fråga med tanke på statistiken över Sveriges offentliga utgifter för bild- och formområdet, att de varslar om en möjlig framtida situation där vi inte längre tillhör det absoluta toppskiktet i världen när det gäller kreativitet, innovation och därmed ekonomisk utveckling och garanterad välfärd. En hastig blick på Richard Floridas arbete med att korsmäta olika data inom ramarna för sina tre T, som visserligen har fått mycket kritik men inte desto mindre är en del av dagens kunskapsfält, stärker farhågorna. Mätningarna har genomförts i tre omgångar hittills och jämför olika länders resultat i en rapport som kallas The Global Creativity Index. I sammanställningen mäts hur GCI och vart och ett av de tre t:na relaterar till ekonomisk output per capita. Tolerans har den starkaste kopplingen, följd av talang och slutligen teknologi.³⁹ I de tidigare mätningarna 2004 och 2011 placerade sig Sverige i topp, bland annat gällande teknologi, utbildningsnivå, talang, tolerans och etisk tolerans. Sverige har i 2015 års mätningar rasat från toppplaceringarna ner till runt 8-10 plats i många av kategorierna, och särskilt noterbart är att vi faller av topp-tio från toppplacering vad gäller utbildningsnivå och teknologi. Utan att förlänga diskussionen vidare kan vi konstatera att den internationella konkurrensen är knivskarp, att den svenska samhällskroppen måste fortsätta investera i humana värden om vi skall upprätthålla långsiktigt hållbara inkomster. Samhällskroppen är beroende av människor, och vi blir den näringskälla som utvecklar samhällskroppen när vi kan samverka och utveckla våra kreativa, konstnärliga sidor.

Utmaningen för de offentliga förvaltningarna blir att identifiera de interventioner som man kan och bör göra i kulturnäringarna utifrån värdeförvaltningsaspekten och kapacitetsbyggandet som säkrar deltagande och långsiktig samhällsutveckling. Vi ser exempel på hur dessa värden beskrivs i de strategier som ligger till grund för kulturpolitiken från EU-nivå ner till kommunala handlingsplaner. Några nedslag gör gällande att EU eftersträvar sektorsöverskridande samverkan som ett svar på utmaningen, att Västra Götalandsregionens kulturstrategi anlägger ett infrastrukturellt perspektiv, skapandet av "public good" som en resurs som kännetecknas av att en persons konsumtion inte minskar tillgången från någon annan, samt att ingen kan uteslutas. Konstens och kulturens betydelse för individ och samhälle och det politiska syftet vidgat/ökat deltagande ringas in i vad man kallar kulturpolitikens fem dimensioner; demokratisk öppenhet, konstnärlig kvalitet, social relevans, ekonomisk potential och regional profilering. Dessa ambitioner återspeglas också i de mål som Fyrbodals kommunförbund satt upp om ökad delaktighet i kulturlivet för barn och unga samt att skapa attraktiva och konkurrenskraftiga kommuner. Som vi kan se har de offentliga förvaltningarna som anknyter till denna

---

³⁶ KRO 2015

³⁷ Kulturanalys 2015 s. 39

³⁸ Artikel i DN 15-08-16 <http://fokus.dn.se/foreningsliv>

³⁹ Florida, Mellander & King, *The Global Creativity Index 2015*, Martin Prosperity Institute 2015 s. 25

förstudie redan tagit hävdande av det kollektiva, gemensamma värdet som en central strategisk tanke kring hur man vill utforma och genomföra sin kulturpolitik. Återstår frågan hur en specifik kulturnäringspolitik kan tänkas utformas.

INNOVATION, KREATIVITET OCH KONSTNÄRLIG KUNSKAP

Att sätta en agenda som förbättrar konstnärers status och villkor är alltså kopplat till att sätta en agenda för ett samhälle som kan utveckla kultur och kreativitet som en strategi mot långsiktigt bärkraftig social och ekonomisk utveckling. Det finns som redan sagts en diskussion om det empiriska underlaget för kopplingar mellan konst, kultur, kreativitet samt den vidare sociala och samhällsekonomiska utvecklingen. Frågan har fått en prioriterad status och bilden av länkar och kedjor börjar sakta men säkert bli tydligare. För att sammanställa bilden av kopplingar mellan konst, kultur, kreativitet och samhällsutveckling utgår vi från Saccos kanske viktigaste princip: Att det är aktivt deltagande i konst- och kulturlivet som skapar de positiva länkar och effekter som man gärna påtalar. Att detta i ett större grupperperspektiv blir en typ av kodskrivning i den sociala mjukvaran som gynnar en social sammanhållning präglad av en mer positiv attityd gentemot förändring och innovation. Från EU:s sida har man fångat upp denna tanke och sammanställer komponenterna för kulturbaserad kreativitet som konstnärliga kunskaper, lateral tankeförmåga samt en stödjande och ledande miljö. I detta skapas kopplingarna mellan konstnärliga uttrycksformer och processer av kreativitet och innovation i andra delar av samhället.⁴⁰ I handlingsprogrammet för kultur noteras att innovationstakten i ökande grad drivs av icke-teknologiska faktorer som kreativitet, organisationsutveckling, systemtänkande etc.⁴¹

Men det finns även kritiska invändningar mot kreativitet och innovation som enbart positiva begrepp. Kate Oakley menar att EU:s kulturpolicy i sin föreställning att kultur kan bidra till ekonomisk tillväxt, som en ”katalysator för kreativitet”, missar frågeställningen för vem och för vad innovation verkar. Diskussionen om innovation på konstens område förblir begränsad. Spänningsfältet mellan produktinnovation och miljömässig hållbarhet, som båda ryms inom det som förväntas vara kulturnäringsarnas dynamiska register, förblir egentligen outtalat och därmed outforskat. Oakly lägger fram en observation att det sedan 1870-talet variet en sviktande trend av innovation per capita, att den globala innovationsfaktorn i förhållande till befolkningsutvecklingen är på nedgång, och att kurvan nedåt blev markant skarpare ungefär 1955. De verkliga genombrotten blir svårare att nå allt eftersom marginaler och kunskapsnivåer flyttas fram, och de innovationer som faktiskt görs sker för det mesta på konsumtionsvarornas område. De ekonomiska framsteg som innovationerna innebär förefaller allt mer koncentrerade. I den mån konstnärer kan sägas arbeta med innovation absorberas den till stor del av småskalig, privat konsumtion.

Oakly efterfrågar en ökad grad av institutionell innovation. Skolan, kontoret, aktiebolaget och facket är gamla institutioner som vi fortfarande lever med. Här har kulturarbetarna en möjlighet att konfrontera motsägelserna och spänningarna som finns i argumentationen för kulturnäringsarna.⁴² Och kanske kan konstnärer bidra till att förändra institutionerna genom vilka samhället verkar, bolagsformer, lärandemiljöer, delningen av arbetstid och fritid. Kanske är det som vi redan ser hända.

---

⁴⁰ *The impact of culture on creativity*, KEA 2009

⁴¹ *Promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU*, European Commission 2012

⁴² Elam et al. 67 - 75

Holden formulerar här att kreativa individer – deras individuella kreativa liv - bygger på faktorer av möjliggörande, en mix av originalitet, motstånd, kunskap och motivation. Att människor som arbetar kreativt verkar anpassa sig genom en högst sofistikerad arbetsmetod i olika sfärer med olika mål på gränsen till ytterligheter. De kan ha en hård kommersiell infallsvinkel i ett sammanhang, men eftersträva en mjuk, känslomässig eller estetisk återbäring från en investering i andra sammanhang.⁴³ I detta uppstår fler utmaningar för de som försökt mäta innovationen som sådan, eftersom den i praktiken är en dynamisk process och inte en statisk aktivitet.⁴⁴

När man flyttar fokus från kulturella aktivitetens ekonomiska resultat till det beteende som orsakar dem, blänker deltagande i kulturen till eftersom det motiverar att ta kunskap i bruk och handling, vilket kan bidra med förståelse för hur tillgång till kultur förändrar beteendet hos en grupp. Deltagandet leder till en positiv feedback-dynamik, en situation där komponenter stärker varandra, oberoende av om sammanhanget är kommersiellt eller ickekommersiellt.⁴⁵

Bakshi, McVittie och Simmie sammanfattar att deras undersökning bekräftar att länkarna till kulturnäringsringar associerar till innovation på andra platser i ekonomin. Länkarna till kulturnäringsringarna motsvara ofta – men inte alltid – ett mer innovativt beteende. Innovationsprocessen behöver en rad resurser: konstnärlig kunskap, kreativ förmåga, ledarskap, samt tillgång till teknologi och forskning. Länkarna blir flödeskedjor som kan förse den vidare ekonomin med konstnärlig och kreativ input som främjar innovationsprocessen. En viktig iakttagelse är att kedjan ofta sätts samman i B2B, dvs. företag som gör affärer med företag. De ser däremot inte att en motsvarande kunskapsöverföring äger rum mellan kulturnäringsringarna och firmor i andra sektorer vid samarbeten eller affärer.⁴⁶

EU:s *Smarguide to creative spillovers* tar fasta på dessa teser. Kulturnäringsringarna har karaktäristiska drag som ”visat sig ha mycket hög ledningsförmåga mot innovation.”⁴⁷ Dessa är:

- Kulturbaserad kreativitet som huvudsaklig input i produktionsprocessen
- Humankapital som nyckelfaktor, förmåga att betro kreativ talang
- Flexibla, mobila och multidisciplinära nätverk
- Projektbaserade arbetsrutiner
- Positiva attityder gentemot (multidisciplinära) samarbeten

Att kulturnäringsringarna har förmågan att skapa förutsättningar för och dessutom driva innovation är idag i princip att betrakta som omvittnat. Formerna för vilken sorts innovation, i vilka delar av samhällskroppen det kan tänkas innebära vet vi inte lika mycket om, men i takt med att vi utvecklar underlag för att se näringsringarna i sin helhet får vi också bättre förmåga att artikulera de olika nyanserna av länkar och värden som de driver.

---

⁴³ Holden 2007 s. 26 - 27

⁴⁴ Bankshi et al. Creating innovation, Experian 2008 s. 5

⁴⁵ Sacco 2011 s. 5

⁴⁶ Bakshi et al. s 2, 3, 12, 13, 15, 16

⁴⁷ *Smart guide to creative spill-overs*, URBACT 2015 s. 6

SPRÅKET

Denna text har snärjt sig i termer om komplexa kopplingar hit och dit; integrerade, horisontella värdekedjor som delvis medieras av marknader men delvis genom andra kanaler, konstnärer som verkar i yrkesroller som är mer eller mindre transistenta och improvisiva samt en internationell situation som sägs präglas och drivs av något så svävande som dynamiska, kreativtetsdrivna processer av innovation. Vi behöver ett språk som gör att vi kan prata om det här utan att behöva plocka fram tropikhjälm och kompasser, att vi slipper rita komplicerade kartor när vi försöker peka på olika platser, deras positioner och restiderna mellan dem. Komplexiteten innebär en relativt hög grad av abstraktion även i språket, och det är delvis nödvändigt men delvis också en bromskloss för kulturnäringarnas utveckling. Språket måste nå en nödvändig grad av kunskapsöverföring utan att bli en lagringsplats för mättat innehåll.

Behovet av ett språk som vi kan ha gemensamt i och utanför näringarna om vad vi faktiskt gör och skapar har påtalats av många under de intervjuer jag gjort inför förstudien. Det påtalas även i forskning och i policydokument på olika nivåer, så frågan är utbredd och erkänd. En iakttagelse som jag vill lyfta fram med stöd av Lekvall och Larsson är det faktum att språkproblematiken bidrar till en obalans i maktförhållandet mellan konstnäringens centrala aktörer, konstnärerna, de offentliga institutionernas företrädare och beslutsfattarna.⁴⁸ I och med den höga graden av integration i olika institutioner och växelverkan mellan privat, offentlig och civil sektor är konstnäringen djupt inbäddad i ett socialt sammanhang. Man upplever det som svårt att vinna stöd för sina perspektiv och blir en svagare part.

John Holden har sett denna obalans och poängterar också det maktförhållandet som uppstår genom ett stigmatiserat språkbruk.⁴⁹ För att flytta frågan till en konkret nivå föreslår han en lista över tänkbara kriterier som ett språk som uttrycker kulturella värden behöver uppfylla. Ett sådant språk bör baseras på principer av kulturellt värde:

- Det identifierar de affektiva elementen i kulturell erfarenhet, praktik och identitet i samma utsträckning som det är möjligt att identifiera kvantitativa, mätbara data; och därför lokaliserar värdet som en del av den subjektiva erfarenheten hos deltagare och medborgare
- Söker en framåtblickande modell för att bedöma det breda, kollektiva värdet (eller förlusten av det) till följd av beslut inom offentligstödda organisationer och offentliga stödmedel
- Antar varaktiga ”public goods”, jämlikhet och rättvisa, högre förtroendenivå i och för offentlig sektor, hälsa och inkomster, som långsiktiga mål, och skapar därmed en kontext i vilken mer specifika mål (t.ex. mångfald och social inkludering) blir enklare att förstå
- Verkar för en ”stark” kultur med självförtroende kring sitt egenvärde, istället för en ”svag” kultur som verkar för produktionen av accessoriska förtjänster
- Utmanar beslutsfattare, kulturella organisationer och yrkesutövare att anta ett konkordat mellan finansärer, finansierade och publiken/allmänheten; kulturella värden får legitimitet genom allmänhetens stöd och från utövande professionella experters utövande; med varje part i överenskommelsen som en del av ett övergripande ramverk vars syfte är att maximera ”public good” och främja kulturens vitalitet

---

⁴⁸ Lekvall & Karlsson 2010 s. 3, 11

⁴⁹ Holden 2004, s. 27

- Integrerar kultur som en del av all offentlig policy, så att den istället för att utgöra en ”add-on”, ett eget rum, är en integral och essentiell del av civilsamhället.⁵⁰

Att skapa något som ett nytt språk låter sig enklast göra genom att ta befintliga former och fylla dem med delvis nytt innehåll. Holden prövar detta grepp genom att leta efter möjliga användbara språktermer inom andra fält som beskriver komplexa, systembaserade och innehållsbärande förhållanden och värden. Fynden är helt klart intressanta:

Utifrån *antropologiska* termer är kulturellt värde

- Att uttryckligen känna igen icke-ekonomiska värden;
- Ett språk som tillåter diskussioner om historiska, sociala, symboliska, estetiska och spirituella värden;

Utifrån *miljövetenskapliga* termer är kulturellt värde:

- En plikt att värna ändbara och hotade resurser, kopplade till idén om hållbarhet;
- Konceptet om jämlikhet och rättvisa mellan generationer;
- Förståelsen för att mångfald krävs för att producera ett resilient, motståndskraftigt system;
- Försiktighetsprincipen att oåterställbar förändring kräver högre nivåer av hänsynstagande;
- Att känna igen kreativitet och fruktsamhet som tecken på systemisk resiliens;

Utifrån termer av *immateriell redovisning* behöver kulturella värden:

- Gemensamma definitioner och förklaringar på saker som är svåra att värdera;
- Konsistent användande av termer;
- En gemensam strategi för offentliggörande;

Utifrån termer av *Public Value* integreras kulturella värden i institutionell praktik:

- Idén att organisationer måste bestämma och vara engagerade i sina syften snarare än att få dem till hands från andra;
- Skiftet bort från vertikal, hierarkisk och måldriven kultur till ett konkordat baserat på förståelse mellan finansiärer och finansierade som främjar skapandet av värde snarare än att leverera förtjänster;
- Erkännandet för att legitimitet, förtroende, jämlikhet och rättvisa är de medel som bygger Public Value, och att det därför är lika viktigt hur en organisation arbetar som mot vilka mål den strävar;
- Förståelsen för professionell bedömning och diskretion som faktor i offentlig administration.⁵¹

Vi kan se att detta språk har nått en ganska hög grad av implementering i de strategier och handlingsplaner som styr Västra Götalandsregionens kulturverksamhet idag. Risken att den språkliga

⁵⁰ Holden 2004 s. 10-12

⁵¹ Holden 2004 s. 46 -47

diskursen om kulturnärings skall fortsätta ”...att fungera som flaggor på ett terränggående fordon som många hoppat ombord på av rädsla för att lämnas kvar när det avancerar framåt, utan att alltid inse att de därigenom dels kan komma att användas som instrument och dels kan komma att själva tänka allt mer instrumentellt”⁵² börjar bli mer balanserad allt eftersom ett större kunskapsunderlag växer fram. Det nya språkbruket måste klara balansgången; inte förminska skillnaden mellan konstnärliga, kulturella och ekonomiska värden, samtidigt som konstnärers yrkesroller och konstnärlig näringslogik är specifik/a och måste kunna artikuleras med större precision.

Inom kommunikationsbranschen har man tagit fasta på betydelsen av den pågående strukturella omvandlingen i svensk och internationell ekonomi. Man kallar kreativiteten för det nya stålet. Rickard Bäcklin skriver att tiden då man skapar ett antal helsidor, en broschyr, kampanjsida och en konceptfilm baserad på en kreativ brief är förbi. Istället för en kampanj arbetar kommunikationsbyråer idag med att starta förändringsinitiativ baserade på djup kund- och branschinsikt. ”*Ju mindre kanalberoende ett företag blir i sin kommunikation, ju viktigare blir kärnan: varumärket som grunden i en relation. Inom B2B har relationen alltid varit viktig – och den gamla sanningen att produkter och tjänster kommer och går, men relationer består, gäller fortfarande.*” Istället för att tänka vad och hur man gör, bör man istället fundera över varför. Innehållet är centralt. ”*Om någon tror på dig [...] så börjar du tro på dig själv och din förmåga. Och det är just det många behöver, självkänsla och lite jävlar anamma.*”⁵³

Kanske ligger det något i dessa peppiga ord, något som vi behöver ta med oss in i beaktandet av språket och kulturnäringsarna. Kanske måste vi på något sätt lyfta konstnäringens varför till en relationell nivå, tänka på hur vi genom kommunikation bygger långsiktiga relationer i näringen och omkring den. Förklara vad vi gör med långsiktigt tålmod. Bara en invändning: mycket pekar på att konstnäringen redan gör just detta utefter bästa förmåga med tillgängliga resurser. Frågan varför är redan central i hanteringen av konstens parallella värden. Utan den blir det konstnärliga handlandet nästan ingenting, eftersom frågan varför är under ständig undersökning och utvärdering. Det är själva värdekärnan och det intressanta med konstnärlig aktivitet. Kvar blir frågan hur vi bygger ett bättre kommunikativt självförtroende. Räcker det med mer resurser?

Konstnärer arbetar utifrån olika infallsvinklar med att skapa kommunikativa handlingar av olika form och medialitet. I näringen finns naturliga förutsättningar för kommunikation, men vi måste specialisera den, även den kommunikation som görs i marknadssyfte. Kanske är det här som näringen har halkat efter. Under förstudien har formerna för marknadskommunikation diskuterats med olika aktörer i Fyrbodals, och det verkar finnas en specifik inriktning mot information och därmed kommunikation av en ganska konservativ modell. Vi måste börja tänka på kommunikation utifrån konstens kärnvärden och de kommunikativa aspekterna av konstnärlig verksamhet som en central del av näringens kommunikationsarbete skulle kunna innebära. Idag är vi inte där, kommunikationen i Fyrbodals konstnäring är utpräglad add-on. Skall besökarna hitta till konsten, medborgarna aktivt delta i konst- och kulturlivet, allmänna värden stärkas och kommuner bli attraktivare måste den samverkan som efterfrågas för att skapa kommunikativ kapacitet utgå från konstnärlig verksamhet och konstnärliga värden. Då kan vi skapa länkar, relationer, inkomster och möjligheter till utveckling. Då vinner vårt språk och våra definitioner ny mark.

---

⁵² Elam et al. S. 40

⁵³ Schultz & de Faire et. al. *Kreativitet det nya stålet*, Veckans Affärers ”vitbok om kreativitet och tillväxt” s. 26-29

Jo, det behövs resurser, i form av investeringar. Investeringar i syfte att stärka en lågprioriterad sektor inom kulturen som kan bygga upp ett kommunikativt självförtroende och en ökad kapacitet för näringsmässig utveckling och konstnärligt arbete. Denna förstudie förespråkar att dessa två är olika sidor av samma mynt, så länge som utvecklingen och investeringarna följsamt koncentrerar sig på konstnärer och på konstnäringens logik.

Avslutningsvis en återkoppling till den tidigare diskussionen om att kreativ produktion gått från att navigera två territorier till tre. Fältet för social produktion har vidgats explosionsartat i samhällskroppen i takt med de senaste decenniernas tekniska utveckling. Här är förhållandet mellan producent och mottagare, som Sacco och Holden diskuterar det, fullkomligt instabilt och avreglerat med verkningar både i civil och kommersiell sektor. Detta är en anledning till att gammalmedia idag upplever en stenhård konkurrens från annan nätbaserad åsikts- och nyhetsproduktion. Det är möjligt att kulturnäringarna i sig kan bli en kraft som bidrar till en långsiktig balansering av produktionen i sektorn för social produktion, men då måste man arbeta medvetet med kärnan i det budskap man kan bära fram: konstnärliga värden, deltagande, demokratiska värden. Frågan om hur och varför vi deltar i kulturlivet och i de civila delarna av samhället. Vad en strukturell omvandling av deltagande och delaktighet innebär för organisationer och individer. Man förmedlar inte detta budskap med hjälp av enbart broschyrer i en värld som präglas av ett skarpt informationskrig. Vi kommer behöva pappersbroschyren också, för all del, men när det handlar om vilket språk vi behöver uppfinna för att nå fram till beslutsfattare, allmänhet och utländska turister så måste vi nog tänka så här: Språket är en viktig kanal, men den kommunikativa kroppen sitter i konstens egen förmåga och dynamik.

MODELLER OCH METODIK

Detta avslutande avsnitt i sammanställningen om kulturnäringarna syftar till att konkretisera de steg man kan ta för att skapa bättre underlag för konsten som näringsform; inkomster/ försörjningsmöjligheter hos konstnärer och organisationer, nya former av intresse för konst, förbättrat management etc. Konstnärers möjlighet att försörja sig är en principiellt viktig fråga eftersom deras verksamhet är en av nyckelresurserna i ett kreativt ekosystem.

Litteraturen i fältet är samstämmig: Framgång bygger på samverkan mellan offentlig sektor, civil sektor och näringssektorerna. Det offentliga stödet till kultur är nödvändigt och avgörande för hur den utvecklas i miljöer som gynnar konstnärlig skapande verksamhet, humankapital och processer som kan leda vidare in i andra näringsfält och i civilsamhället. Dock måste formerna för det offentliga stödet utvecklas: Man måste hitta metoder att arbeta sektorsövergripande för att möta kulturnäringarnas särskilda behov och betrakta kultursatsningar som investeringar, direktverkande i olika former och med långsiktiga effekter med större spridning i samhällskroppen.

Holden ger oss en lista med hypotetiska effekter av en kultursektor med stort politiskt stöd:

- Bidrar till att bygga upp ett teoretiskt ramverk kring kulturnäringarna
- Är inbäddad i nätverk som väver samman kulturnäringar, kreativa industrier och övriga sektorer
- Har direkta kopplingar mellan kommersiell kultur och de vidare kreativa industrierna (ibland kallat spill-over)

- Utvecklar humankapital och dess förmågor som appliceras över ett vidare fält, i och bortom de kreativa industrierna
- Omfattar modeller för individuell praktik som kan appliceras i ett vidare fält av sektorer
- Inkluderar industriella modeller och metoder som kan användas i de kreativa industrierna
- Är en vital del av städers infrastruktur eftersom vi ofta finner de kreativa industrierna här
- Fungerar som en attraherande faktor på kreativa individer och verksamheter
- Tillhandahåller platser och ytor för nätverksutveckling i och omkring de kreativa industrierna som främjar slumpartade utbyten
- Har output som blir stimulerande och ibland även input för andras kreativitet⁵⁴

EU:s guide för ”creative spill-overs” ger Holdens hypoteser stöd som operativt agerande i 8 steg genom vilka kommuner och regioner kan genomföra en medveten satsning på att utveckla kapacitet och potential i och omkring kulturnäringarna. Man påpekar också de hinder som kan ligga i vägen för en sådan utveckling:

Flaskhalsar:

- Begränsad förståelse för konstnärlig och kreativ kompetens och deras värde bortom underhållning och produktion
- Skepticism inom kulturnäringarna såväl som i övriga näringar – olika attityder och vokabulär
- Inåtvända visioner och arbetsmetoder i affärsvärlden såväl som i övrig administration
- Brist på relevanta utvärderingsverktyg för kulturell och kreativ ”spill-over”

De åtta stegen för implementering av en aktiv kreativitetsfrämjande kulturnäringspolitik:

1. **Identifiera och förstå dina lokala kulturella och kreativa resurser.** Vilka möjligheter finns? Var finns de? Vilken grad av mognad har de? Genomför kartläggningar för att se möjligheter, resurser och potential som kan utvecklas.
2. **Skapa medvetenhet om potentialen hos spill-over i och från kulturella och kreativa näringar.** Ett nyckelsteg eftersom dessa ofta är marginaliserade eller låsta i traditionella funktioner genom konvention eller traditionell kulturpolicy. Den digitala tekniken och mångdisciplinär kunskap gör gränsen mellan kultur, konst och andra sektorer oskarp. Spill-over blir i denna miljö inkomstmöjligheter för konstnärer, nya kanaler för intresse för konst samt ett sätt att underbygga kreativa, konstnärliga och kulturella ledar- och managementmetoder i vidare sammanhang.
3. **Skapa medvetenhet om kulturnäringarnas kompetens och kunskap i andra sektorer.** Bryt ner stereotypiska uppfattningar om kulturnäringarna för att bättre värdera all form av kultur, kreativitet och innovation.

---

⁵⁴ Holden 2007 s. 9

4. **Identifiera lokala ”kreativa medlare” med förmågan att brygga gapet mellan kulturnärings- och andra näringssektorer.** Dessa kan få olika sektorer att kommunicera och förstå varandras språk.
5. **Uppmuntra tillfälligheter och spontana möten.** Dagens innovation sker sällan i slutna laboratorier. Lokala förvaltningar kan skapa utrymmen och mötesplatser, samt organisera evenemang som skapar utbyte av information, kunskap och idéer mellan olika aktörer, enheter och discipliner i en gemytlig miljö.
6. **Etablera en lätt struktur ansvarig för implementationen av kreativ spill-over som verkar sektorsövergripande över näringsutveckling och kulturförvaltning.** Spill-overs sker inte nödvändigtvis av sig själva. En koordinering som baseras på engagemang och kunnande kan bidra till att skapa nya länkar mellan sektorer. Den består av tvärspektoriell kompetens och bidrar till att utveckla strategier, hitta bra arbetsmetoder och höja kunskapsnivån och främja tvärspektoriell kommunikation.
7. **Tillsätt kommunala kreativa direktörer.** Vederbörandes uppgift blir att orkestrera kreativt tänkande, beslutsfattande och politisk implementation.
8. **Skapa mekanismer för uppföljning och utvärdering för att förstå hur kreativ spill-over verkar genom insatserna av politiskt stöd.**⁵⁵

Investeringsperspektivet är den avgörande skillnaden för hur offentliga kultursatsningar skall sättas samman framöver. Det är ett steg mot att bygga kunskapsproduktion i skilda sfärer; policyutveckling, akademisk forskning och praxis (praktikers tysta kunskap). Karlsson och Lekvall skriver att det inte handlar ”...enbart om kulturpolitik, inte heller enbart om näringspolitik. Denna avgränsning är viktig. Kulturnäringsarna är inte hela kulturpolitiken och bör inte heller vara det.”⁵⁶

I frågan om Fyrbodals måste vi sträva efter att skapa en modell som utgår från lokal kännedom, närvaro i verksamheterna men som också fungerar som stöttepelare och brobyggare. Det finns intressanta exempel på metodik att studera närmare, bland annat Nätverkstans implementering av NESTAS arbets- och processmetoder samt utbildningssatsningen Knep⁵⁷. Transit Kulturinkubator driver en inkubatorverksamhet på konstnärlig grund, genom praktikers deltagande och input, vilket givit upphov till specifika metoder och arbetsprocesser.

Fyrbodals har förutsättningar att specialisera sitt arbete kring frågor om kulturnärings. Inom området finns flera uppmärksammade kultursystem, självorganiserande verksamheter på konstnärlig grund, skolor och utbildningsverksamhet, utställningsproducenter och yrkesverksamma konstnärer. Detta kompletteras av en mogen och välutvecklad besöksnäring. Utgår man från stegskalan i smartguiden ovan befinner vi oss nu på steg ett på väg mot steg två. Denna förstudie är en del i arbetet med att identifiera och förstå, med förhoppningen att den samlar kunskap som kan följa med vidare genom de fortsatta stegen. Även arbetet med kreativa kraftfält platsar här genom att skapa en konkret och samlad bild av Fyrbodals kulturnärings. En sammanfattning av policygenomgången ger oss 6 punkter att bereda vidare:

⁵⁵ The smart guide to creative spill-overs s.10-16

⁵⁶ Karlsson & Lekvall s. 20

⁵⁷ Karlsson, Lekvall & Vogel-Rödin, *Förstudie av Knep, Kulturella näringsars utvecklingsprogram*

- Använd dessa förberedande insatser för att lägga grunden för en sektorsövergripande kulturnäringspolitik/förvaltning som kompletterar kultur- och näringspolitik;
- Skapa insatser efter förutsättningar: Bejaka småskaligheten och skillnaden mellan olika näringar inom kulturfältet, anpassa möjligheter till stöd och investeringar efter specifika behov. Följ och driv utvecklingen;
- Anpassa näringsutvecklingen så den hanterar enskilda firmor och de lite större verksamheterna i föreningar, institutioner, stiftelser och företag inom samma struktur;
- Arbeta konsekvent för att uppfinna den saknade stolen: En fungerande näringspolitisk praktik som inte ser över huvudet på konstnärer;
- Undersök inkubator-tanken: Vad innebär en inkubator för bildkonst? Hur arbetar man näringsinriktat på konstnärlig grund?
- Investera för att stärka konstnärligens kommunikativa förmåga och i att stärka och utveckla nätverk, inom näringen och ut mot andra sektorer;
- Investera i både kontinuitet och projekt: Skapandet av allmänna värden kräver en kontinuitet och konsekvent långsiktigt agerande. Konstnärliga värden utvecklas i kontinuerliga processer. För ensidigt fokus på projekt från finansärer underminerar den långsiktiga förmågan för konstnärlig utveckling och därmed näringens utvecklingsmöjligheter. Eftersträva en balanserad matchning av kontinuerliga insatser och projektformen i policyutformning.

UTVECKLINGSOMRÅDEN

Resultatet av förstudien ringas in som två utvecklingsområden. Dessa kan utgöra ett strategiskt ramverk kring Fyrbodals möjligheter att arbeta med konstnäringen ur ett näringsperspektiv.

1. Utvecklingsområde på strategisk nivå

- Kunskapsbyggande och teoretisering
- Frågor om kultur, innovation och tillväxt
- Uppföljning och utvärdering av insatser och resultat
- Länkar mellan näringsutveckling och kulturpolitik

Detta område är delvis redan aktiverat. Det kan sägas omfatta utrednings- och kartläggningsinsatser som Kreativa kraftfält och den här förstudien. Inom utvecklingsområdet sammanställs, sprids och följs kunskaps- och metodutveckling av tjänstemän, beslutsfattare och näringssektorn.

2. Utvecklingsområde på operativ nivå

- Näringsutvecklande insatser: Inkubator för bildkonst, frågor om samordning och samverkan etc.
- Speaking partners
- Balansering av konstnärers praktik och ett integrerat näringsperspektiv (från teori till praktik)
- Utbildning och coachning
- Kommunikationsutveckling

På operativ nivå ligger de behov och åtgärder som främst efterfrågas i undersökningen och som bekräftas ha stor relevans i diskussionen om kulturella näringar. Här saknas idag aktivitet inom ramarna för Fyrbodals, vilket öppnar för möjligheter till åtgärder och projekt.

VILKA ÄR BEHOVEN?

Undersökningen i denna förstudie har visat på ett behov av praktisk och operativ närvaro av ett näringsperspektiv i konstnäringen. Detta kan utformas genom både kontinuerlig näringsutveckling och i projektform. Här finns en möjlighet att utnyttja Fyrbodals som en övergripande struktur som samlar näringen ur ett delregionalt perspektiv. Rent praktiskt innebär det att en central kulturnäringsutvecklare samverkar med kulturtjänstemän och näringsutvecklare i kommunerna, samt har direktkontakt med näringens aktörer genom operativ verksamhet, projekt, utbildning etc.

Den här utredningen fokuserar på konstnäringen, och som avsnittet om de kulturella näringarna visat finns inga samlade kompletta universella lösningar att tillgå. Pier Luigi Saccos metod är den som kommit närmast att skapa ett dataunderlag för näringarnas omfattning, men det är endast en av pusselbitarna. Som det retoriskt uttrycktes av Lotta Lekvall och David Karlsson saknas det en stol, och den stolen bör ligga mitt emellan kulturpolitik och näringspolitik. Förstudien argumenterar för att man

konsekvent arbetar för att skapa denna saknade stol genom att utveckla en strategisk och operativ struktur kring kulturnäringarna i Fyrbodol. Enda vägen att göra det är att prova sig fram, samla erfarenheter och lägga ett pussel av små bitar med olika färg och form. Utgångspunkten måste vara de särskilda förutsättningar som beskrivits för kulturnärings. För att möta behovet i konstnärings bör man fokusera på:

- Att skapa de specialiserade kunskaper som krävs för att tillmötesgå kulturnäringarnas verksamhetsformer och näringsstrukturer;
- Att specialkunskaper upplevs som närvarande och tillgängliga för de enskilda aktörerna i näringen;
- Att uppmuntra näringens aktörer att ta del i utbildningsinsatser och öka kunskap och kompetens att utforma samlande och övergripande strategier för näringarnas utveckling;
- Att verka proaktivt och driva utvecklingen genom dels företagsutveckling, men också genom att initiera projekt på konstnärlig grund. Man kan utnyttja utrymmet för den offentliga konsten som en plattform där man knyter samman näringsstrategier med sektorsövergripande samverkan och kopplingar mot t.ex. besöksnäring, utbildning, vård osv.
- Att utveckla möjligheterna att investera i kultursektorn, framförallt genom att stärka näringsarbetet i de olika delnäringsarna genom utbildning, samordning och kommunikation;
- Att inte underskatta behovet av ett offentligt ramverk kring konstnärings. Som tidigare sagts måste man understryka att den verkar i ett samspel med offentliga institutioner, civil sektor och marknadsinstitutioner, men att de offentliga sammanhangen är avgörande för att näringen skall fungera och skapa de värden som senare kan ses i många led.

VAR KAN MAN BÖRJA?

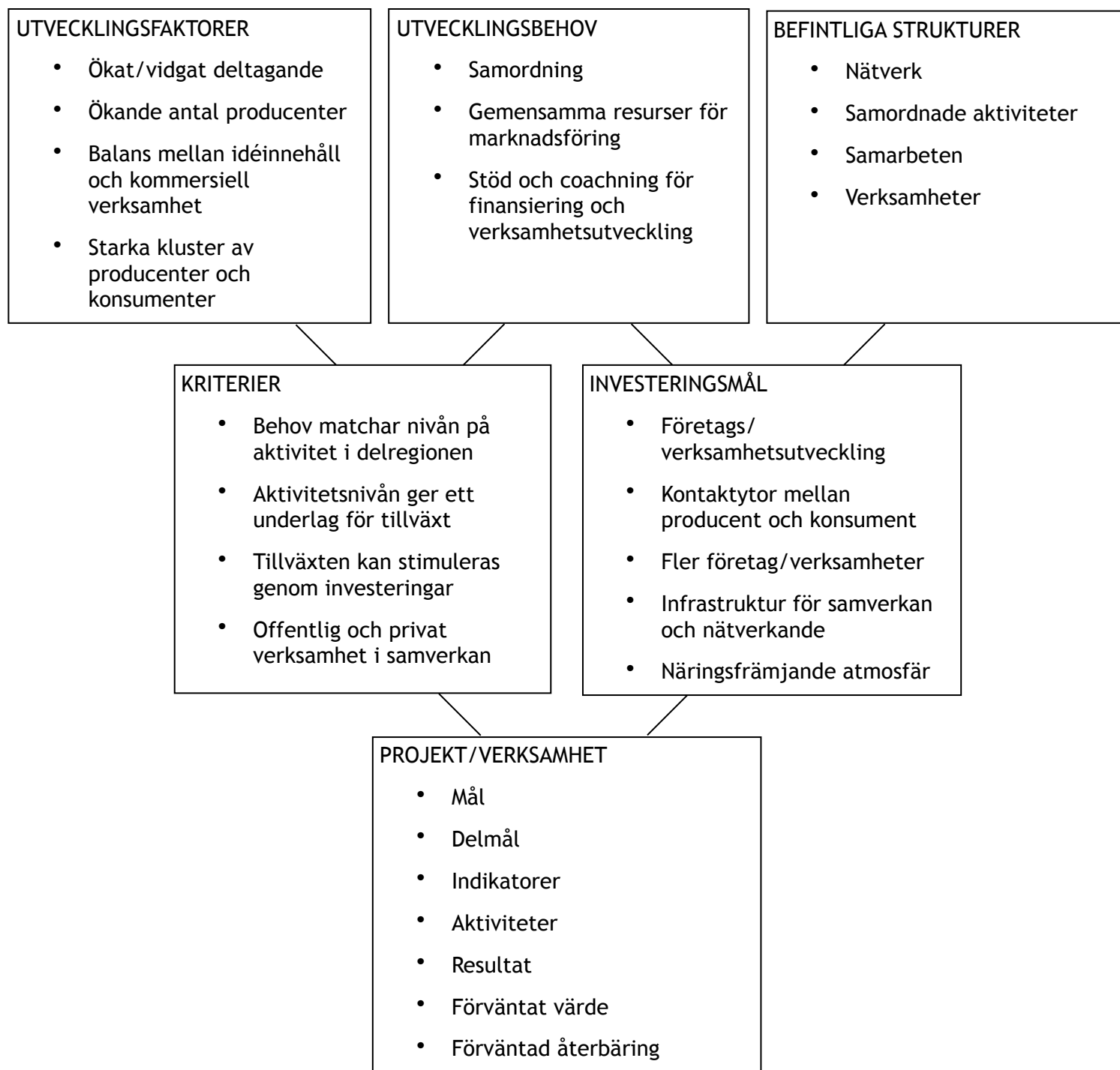
Fyrbodol arbetar delvis proaktivt i skrivande stund. Denna förstudie föreslår att man på strategisk nivå fortsätter utreda näringarnas sammansättning, omfattning och utvecklingsmöjligheter på strategisk nivå samt att man öppnar för möjligheter att utveckla en operativ verksamhet enligt beskrivning ovan.

Fyrbodol är en lämplig nivå att placera en operativ kulturnäringsutveckling jämfört med kommunnivå, på regional nivå eller i civila sammanhang. Nivån är väl anpassad för Tillväxtverkets insatser för regional utveckling av små företag och möjliggör en paraplymodell som inte blir för stor och inte hamnar för långt bort från näringen. Tillgänglighet, närvaro och kunskap bör vara ledord, eftersom den operativa verksamheten i mångt och mycket får en pedagogisk roll: att förstå och jämkä olika perspektiv, att motverka motsättningar och att leda en utvecklande läroprocess. Man bör närma sig kulturnäringarna som ett kunskapsfält under utveckling där operativ verksamhet måste vara lyhörd, konkret och inspirerande.

Förstudien har ringat in dessa strategiska och operativa utvecklingsområden som ett viktigt ramverk kring den ursprungliga frågeställningen som handlar om konstnärings och besöksnäringen i samverkan. De sista avsnitten inskräper åter till den ursprungliga frågan och sätter upp ramverket för fortsatt arbete genom förslag på projekt och aktiviteter som kan beredas vidare.

MODELL FÖR INVESTERING MED KULTURELLA VÄRDEN SOM PRINCIP

Investerings i kultur kan och bör delvis kanaliseras genom ett specifikt kulturnäringsperspektiv. Detta kompletterar övriga medel som finns genom mer traditionella kulturstöd och syftar främst till att nå fram till enskilda företag eller att verka genom projekt som når fram till företag. Syftet med investeringarna är att stärka näringen de riktas mot genom långsiktigt ökad sysselsättning, ökad försörjning och möjligheter till företagsutveckling inom näringen. Det skapar underlag för vidare effekter, spridningseffekter och för kulturnäringsarnas ekosystem. Man kan tänka sig en principiell modell för hur man bedömer investeringar i kulturnäringsen med kulturella värden som princip:

HITTA TILL KONSTEN

FRÅGAN OM KONSTNÄRINGEN OCH BESÖKSNÄRINGEN

Förstudien har undersökt förutsättningarna för att arbeta strukturerat med att utveckla konstnärerna i en helhet för att skapa synergier med besöksnäringen i Fyrbodalen. Målanalysen beskriver strategier och projektmål som kan vara underlag för ett fortsättningsprojekt som tar föreslagna åtgärder till en operativ fas.

Baserat på de resultat som framkommit kan man sammanfatta möjligheterna med att sammanlänka konstnärlig verksamhet och besöksnäring i en rad punkter:

- De enskilda näringsverksamheterna i konstnärerna arbetar efter specifika värdekedjor som hanterar immateriella värden i samma utsträckning som materiella. Länkarna mellan enskilda konstnärers näringsverksamhet och en öppen besöksnäring ingår i sammanhanget men den övergripande näringsstrukturen baseras på de horisontella länkarna. Det är därför mer logiskt att se i vilka former en aggregerad konstnärlig verksamhet skapar miljöer, platser och förutsättningar för värde som kan utveckla gränssnitt mot besöksnäringen. Varje enskild konstnär skall inte tvingas ”go commercial” som ett led i näringsutvecklingen, snarare måste man se vad antalet yrkesverksamma konstnärer skapar för samlad aktivitet, hur de organiserar sig, interagerar i olika sammanhang och hur de ser på sina roller som konstnärer både individuellt, som samlad näring och i samverkan med andra näringar. Detta är en kunskap som måste utvecklas både inom konstnärerna men också som en ökad förståelse inom besöksnäringen för hur värde, kvalitet och produktionsförutsättningar ser ut i konstnärerna.
- Enskilda näringsidkare bör få möjlighet att utveckla sitt företagande på konstnärlig grund i utbildningsåtgärder som stärker kommunikativ och strategisk kompetens samt förser konstnärer med verktyg att själva utarbeta en anpassad näringsutveckling.
- Man behöver investera i näringsens förmåga att kommunicera internt och externt, dvs. stärka samverkan och samarbete inom Fyrbodalen, utveckla det kommunikativa självförtroendet som innebär att man har större kapacitet att skapa en aggregerad marknadskommunikation, vilken i sig kan bli en central exponerings- och kontaktyta mot besöksnäring.
- Det behöver skapas ytor och mötesplatser där konstnärerna har möjlighet att länka till andra näringssektorer. Dessa platser uppstår i samspel mellan en offentlig sektor, konstnärerna och andra sektorer.
- Genom utbildningsåtgärder och samordningsstöd kan konstnärerna utveckla de egna strategierna för hur man skapar starka länkar till andra näringssektorer, däribland besöksnäringen. Man kan höja förmågan att skapa produkter som har möjlighet att hitta finansiering genom fortsatt samverkan och ökad samordning, som kan bidra till försörjningsmöjligheter för konstnärer, publikunderlag och sammansatta produkter som kan exponeras. Man måste öka kunskapen om att kommersiella produkter ofta ligger flera steg från konstnärlig kärnverksamhet men att länkningar är möjliga.

Denna förstudie rekommenderar därför Fyrbodalen att arbeta vidare med ett strategiskt och operativt näringsperspektiv för konstnärerna, där värdelänkar till besöksnäringen kan bli en viktig och bärande

koppling om det får mogna och utvecklas. Frågor om varumärken, produkter och liknade måste utvecklas inom konstnärningen för att få en långsiktig bärkraft, framförallt eftersom de måste relatera till värdebildningen inom näringen på ett för alla trovärdigt sätt.

FORTSÄTTNINGSPROJEKT

Genom problem- och målanalysen finns underlag för ett fortsättningsprojekt som angriper fråga om samverkan för kommunikation, informationsspridning och samverkan. Det är ett bra projekt på operativ nivå som kan etablera viktiga strukturer som sedan kan byggas vidare på inom ramarna för näringen och offentligstödd verksamhet. Projektet baseras på de effekt-, projekt- och delmål som finns på sidan 6 och 7. De strategiska stegen kan sammanfattas så här:

- Strategi 1: Mötesplatser mellan näringssektorer, offentligstödd samordning för att skapa synergier och värdelänkning
- Strategi 3: Utveckla näringsstrukturen internt i konstnärningen; Utbildningssatsning, samordning och utökad samverkan som skapar en högre grad av mognad i näringen.
- Strategi 2: En horisontal brygga mellan strategi 1 och 3; samordning med fokus på specifika länkar mellan konstnärningen och besöksnäringen.⁵⁸

Fortsättningsprojektet har som projektmål att ”vi samverkar för att sprida synliggöra och sprida info om konsten i Fyrbodal”. Man når detta genom ett antal delmål:

- Utbildningssatsningar inom kommunikation, organisation och PR
- Offentligstödd samverkan som skapar mötesplatser och håller samarbeten igång
- En ökad näringsmognad med höjd kommunikativ och strategisk förmåga
- Etablering av samverkansstrukturer
- Tillämpning av utvecklingsverktyg och modeller för näringsutveckling på konstnärlig grund
- Ökad kontakt mellan näringssektorer
- Ökad förståelse för konstnäringens förutsättningar

Den specifika projektbeskrivningen kommer inte i sin helhet här utan kommer utarbetas utifrån synpunkter på denna förstudie. Projektet föreslås ha Fyrbodals kommunförbund som huvudman. Projektet utformas och detaljplaneras under tidig höst 2015 och kan därefter beredas för finansiering och genomförande.

---

⁵⁸ Se målanalys på s. 41

VEMS PROBLEM?

Inför fortsättningen är en viktig fråga att avgöra vem som är problemägare. Om man satsar för att skapa utrymme för fortsatta investeringar i kultur, exempelvis genom samordningsinsatser för konstnärligheten, bör man ha en rimlig uppfattning om vem som ytterst har äganderätten till en specifik problemställning. Förstudien om konst att besöka avslutas med att påbörja en analys om problemägandet inför fortsättningsprojektet.

Förstudien ger en samlad bild av en genomgripande problemsituation. I undersökningen har frågan om brist på samordning kommit att få en central plats i problemanalysen. Metodiskt har vi genom att resonera i LFA-termer möjligheten att se varje intressegrupp som del i en matris där man sammanställer förtjänster, motsättningar, resurser och motstånd. När fokusproblemet i analysen är brist på samverkan uppstår emellertid en komplexare bild eftersom samordningen är något gemensamt mellan intressenterna, en kopplingsstruktur som förväntas stärka varje intressent på egna villkor genom att tillföra resurser som frigör tid att fokusera på att utveckla kärnverksamheterna.

Givet näringsstrukturen och näringsens horisontella värdeöverföring är det lätt att fastna i analysen att varje intressent äger sin aspekt av fokusproblemet. I praktiken skulle det kunna innebära att man resonerar att det därför på det hela taget är någon annans problem, en moment 22-situation. Särskilt bland näringsens mindre aktörer, även om man ser att samverkan kan vara av godo om den inte tar för mycket resurser. Den centrala kärnan i problemet ligger snarare nära frågan att stimulera skapandet av allmänna värden, hur man stimulerar näringslivet av konst för att skapa bättre underlag för konstnärlig näringsverksamhet och därmed konstnärlig produktion. Det får anses vara den övervägande aspekten av en kulturnäringsutveckling ur tillväxtperspektiv. De av konst och kultur skapade allmänna värdenas förmåga att leda till och driva tillväxt och samhällsutveckling i ett större perspektiv.

Utifrån ett Fyrbodalsperspektiv är därför problemet ett Fyrbodalsproblem. Dels för att Fyrbodal som struktur inte är särskilt etablerad inom näringen och därför underutnyttjad, dels för att samordning är en fråga om delregional samverkan som kan ge effekten att bidra till Fyrbodals mål om attraktiva kommuner. Resonemanget bygger på att de sammanvägda problemaspekterna hos intressenterna pekar på en brist i näringsstrukturen på mellannivå, mellan enskilda verksamheter, kluster av verksamheter och offentliga aktörer som kommuner och kommunala verksamheter. Bristen är kortfattat att det inte finns tillräckligt med lätt infrastruktur för näringen att själv åstadkomma högre grad av samordning än vad som nu sker. Resurser i form av tid, medel och kunskap varierar och är ofta bristvara. Därför föreslår förstudien att Fyrbodal bereder frågan vidare i egenskap av problemägare för att etablera en lätt, operativ och pedagogisk struktur. Det ger konstnärligheten möjlighet att vidareutvecklas utifrån egna behov och där varje enskild del har större möjlighet att se bortom sin aspekt av problemställningen som ett led av samverkan. Då kan man också nå högre länkningsförmåga, att aktivitet i konstnärligheten spiller över till andra näringssektorer inom Fyrbodal.

MEN?

Skulle inte förstudien mer specifikt undersöka hur man kan arbeta för att underlätta för besökare att hitta till enskilda konstnärer?

I och med att förstudien utgår från en undersökning av behov och befintliga projekt/samverkansstrukturer för att se vilka möjligheter det finns att utforma direktverkande lösningar blir bilden mer komplex. Det har visat sig att det finns ett stort underliggande behov av struktur för att kunna koppla in projekt, investeringar och idéer i övergripande strategier. Idag uppfinner många hjulet varv för varv. Att skapa en specifik produkt som t.ex. en kommunikationskanal, en portal eller liknande utan att koppla det till en övergripande strategi (som nödvändigtvis bör ligga inom offentlig sektor men formuleras inom ramarna för näringen) leder till en situation som nog många kan känna igen: Pengar satsas i dyra projekt som får låg verkningsgrad och sällan har långsiktiga verkningar. Därför har den här förstudien riktat in sig på att beskriva situationen utifrån ett större perspektiv för att kunna föreslå åtgärder som bit för bit kan skapa bättre förutsättningar för strukturer och därmed integrerade lösningar som bidrar till förändring. Den kan användas som underlag för projekt men också för diskussionen om utformning av ett specifikt näringsstöd riktat till konstnärerna, som känner igen och erkänner särskilda behov.

Konkretionen har blivit lidande, förstudien levererar inget färdigt projektunderlag med aktiviteter och budget, men den kommer med förutsättningar för att skapa dem. Det viktiga är att man samlas kring idéerna och diskuterar rimligheten i förstudiens förslag, att man är beredd att dela situationsanalysen och därmed ta del av de åtgärder som kan göras. Fortsättningen måste ske på bas av vilja och engagemang från såväl konstnärers, bildkonstinstitutioners, tjänstemän och politiker.

En ambition har varit att skapa en dokumentation över en rad frågor och frågeställningar som lyfts fram från fältet och sätta dem i sammanhang och kanske delvis besvara dem.

Att hitta till konsten är mer än den enskilda turisten och den enskilda konstnären. Under arbetet med denna förstudie har bilden långsamt ändrat karaktär. Det har visat sig att hitta också är en metafor för var vi befinner oss idag i sökandet efter modeller och metodik i bemötandet av konstnärers näringsverksamhet, försörjning och företagande. Vi försöker hitta till kunskap och åtgärder som kopplar samman de enskilda kulturutövarnas professionella verksamhet med helt andra sektorer, med stora samhällsengripande frågor som rör demokrati, deltagande och ekonomi. Att hitta till konsten har blivit bilden av enskilda konstnärers utsatta position och en fråga om konstnärers förmåga att anpassa sig, kompromissa och balansera. Det är också bilden av en debatt av samhällsekonomisk karaktär som ännu inte hittat till konsten, men som förstått att den finns där och att den verkar.

Bilden av hittandet blir därför en dubbelexponering. Det enskilda konstnären möter konturerna av frågan om pågående strukturell omdaning, hur den aggregerade formen av konstnärlig verksamhet påverkar och påverkas i samhällskroppens många vinklar och vrår. Idag kan vi inte längre se det ena utan att se det andra.

KÄLLOR

LITTERATUR

- Anheier, Helmuth & Raj Isar, Yudhishtir et al, *The cultural economy*, Sage, London, 2007
- Bakhshi, Hasan; McVittie, Eric & Simmie, James, *Creating innovation: do the creative industries support innovation in the wider economy?* Nesta, London, 2008
- Den samtida konsten och den ovilliga staten*, KRO/KIF, Stockholm, 2015
- Elam, Ingrid et al. *Konstnären och kulturnäringarna*, Konstnärsnämnden, Stockholm, 2012
- Florida, Richard; Mellander, Charlotta & King, Karen, *The global creativity index 2015*, Martin Prosperity Institute, Toronto, 2015
- Holden, John, *Capturing Cultural Value*, Demos, London, 2004
- Holden, John, *Publicly-funded Culture and the creative industries*, Demos, London, 2007
- Holden, John, *The Right to Art*, Demos, London, 2004
- Karlsson, David; Lekvall, Lotta & Vogel-Rödin, Sara, *Förstudie. Fördjupning av Knep, Kulturella näringars utvecklingsprogram*, Nätverkstan, Göteborg, 2014
- Karlsson, David & Lekvall, Lotta, *Den ofrivilliga företagaren*, Nätverkstan, Göteborg, 2002
- Karlsson, David & Lekvall, Lotta, *Örnarna och myrstacken. Vad vet vi om kulturnäringarna?* Nätverkstan, Göteborg, 2010
- Kern, Philippe, *The smart guide to creative spill-overs to assist cities implementing creative spill-overs*, URBACT, Saint Denis, 2015
- Kleinhenz, Björn, *Välkommen till konstiga kommunen!* Tanums kommun, Tanum, 2014
- Kulturanalys 2015*, Myndigheten för kulturanalys, Stockholm, 2015
- Löfgren, Mikael, *En mötesplats i världen: Kulturstrategi för Västra Götalandsregionen 2012-*, Kulturnämnden, Vänersborg, 2012
- Löfgren, Mikael, *Inga undantag*, Klister, Göteborg, 2015
- Metodenheten, *En sammanfattning av LFA-teorin, Logical Framework Approach*, SIDA, Stockholm, 2003

Moore, Mark & Khagram, Sanjeev, *On Creating Public Value, What Business Might Learn from Government about Strategic Management*, Harvard University, Cambridge MA, 2004

Nielsen, Tobias & Sternö, Joakim, *Kulturella och kreativa näringar 2012: statistik och jämförelser*, Volante, Stockholm, 2012

Power, Dominic, *The European Cluster Observatory Priority Sector Report: Creative and Cultural Industries*, Uppsala Universitet, Uppsala, 2011

Programförklaring, Fyrbodals kommunalförbund, Uddevalla, 2006

Promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU, Europakommissionen, Brüssel 2012

Sacco, Pier Luigi, *Culture 3.0, A new perspective for the EU 2014 - 2020 structural funds programming*, EENC, Milano, 2011

Sacco, Pier Luigi, *Kultur 3.0, Konst, delaktighet, utveckling*, Nätverkstan skriftserie 002, Göteborg, 2013

Schultz, Pontus & de Faire, Claes, *Kreativitet, det nya stålet*, B2B Conversations, Stockholm, 2012

Shaheed, Farida, *Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, The right to freedom of artistic expression and creativity*, United Nations Human Rights Council, New York, 2013

The economy of culture in Europe, KEA, Brüssel, 2006

The impact of culture on creativity, KEA, Brüssel, 2009

Throsby, David, *Economics and Culture*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

Örstadius, Kristoffer, *Håller vi på att bli ett mindre engagerat folk?* DN nätupplaga 20150820
<http://fokus.dn.se/foreningsliv>

MUNTLIGA INTERVJUER

Andersson, Marianna, Kulturbedningen Fyrbodol	2015-03-17
Andersson, Rebecka, kultursamordnare Åmåls kommun	2015-04-17
Arons, Lukas, konstnär	2015-05-08
Arthur, Jenny, Solhem Krukmakeri/konsthall	2015-04-10
Arthur, Joakim, Solhem Krukmakeri/konsthall	2015-04-10
Backlund, Helen, Föreståndare Dalslands konstmuseum	2015-04-17
Casimir, Carl, Kommunantikvarie Uddevalla	2015-03-17
Eng, Jesper, Kultursamordnare Gerlesborgsskolan	2015-03-17
Engström, Johan, Produktutveckling Turistrådet Västsverige	2015-08-17
Franzén, Bengt, Ordf. Vrångsholmens vänner	2015-04-30
Frostensson, Kajsa, Vänersborgs konsthall	2015-04-07
Funevall, Morgan, kulturchef Dals Ed	2015-05-18
Gustafsson, Ylva, Bild- och formsamordnare VGR	2015-04-07
Hagberg, Eva, Ordf. Handkraft / Älvkultur	2015-05-20
Hagsér, Peter, Konsthallen Trollhättan	2015-05-20
Jernberg, Roland, kulturchef Bengtsfors	2015-04-17
Johansson, Petra, Konstkonsulent KiV	2015-06-05
Karlander, Staffan, kultur- och fritidsansvarig Sotenäs kommun	2015-03-27
Karlsson, Jan-Olof, kultursamordnare Munkedals kommun	2015-03-23
Lundmark, Karin, Konstkonsulent KiV	2015-03-27
Massleberg, Åsa, Turistchef Strömstad kommun	2015-07-02
Mossberg, Eva, Professor i marknadsföring, Handels GU	2015-06-05
Olofsson, Elenor, Näringslivsutvecklare Tanums kommun	2015-03-30
Philipson, Leif, Ordf. KVIRR	2015-03-27
Rosén, Gudrun, Webredaktör/basetool Turistrådet Västsverige	2015-06-08
Sputnes, Henrik, Utredare det självorganiserande konstlivet	2015-07-10
Vogel-Rödin, Sara, Föreståndare Mötesplats Steneby	2015-04-17
Wallin, Johanna, konstnär, Galleri Håfors	2015-05-08
Wallin, Ulrica, enhetschef Uddevalla kommun	2015-03-17
Wennerberg, Rickard, kultursekreterare Lysekils kommun	2015-03-23
von Zeipel, Agneta, Konsthallen Bohusläns museum	2015-03-17

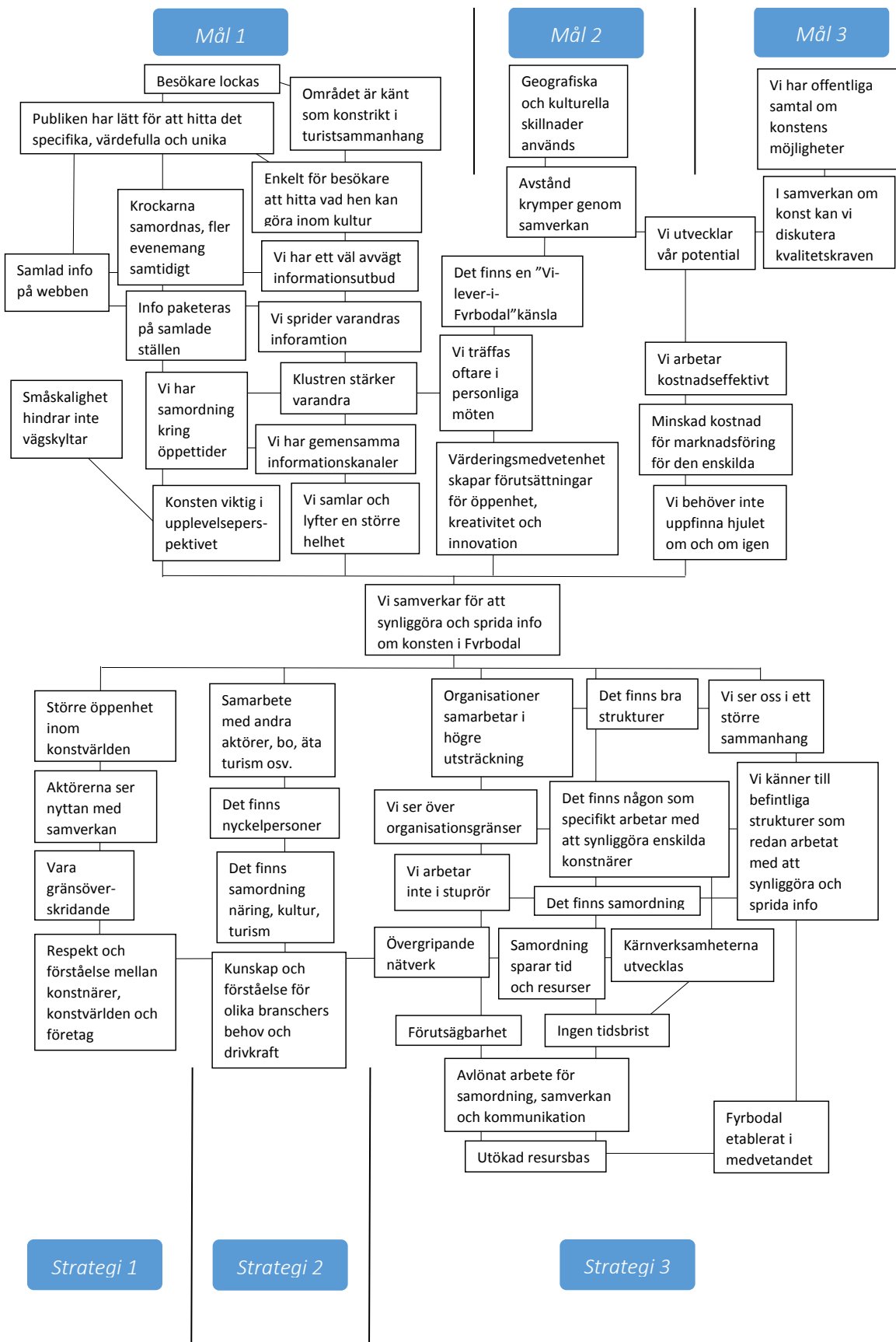
MEDVERKANDE WORKSHOP 2015-06-10

Namn	Verksamhet
Jesper Eng	Gerlesborgsskolan
Karin Stammarnäs	Bohusläns museum
Agneta von Zeipel	Bohusläns museum
Annie Lindgren	Not Quite
Eva Pettersson	Tanums kommun
Bengt Franzén	Föreningen Vrångsholmens vänner
Caroline Lindqvist	Galleri Ranrike
Peter Hagsér	Trollhättans Konsthall
Lars Nilsson	Melleruds kommun
Jan-Olof Karlsson	Munkedals kommun
Johanna Wallin	Galleri Håfors
Helle Rasmussen Theilander	Dalslands konstvandring
Lars Sestervik	Konstvandringen i Södra Bohuslän
Marianna Andersson	Fyrbodals kommunalförbund
Anna Lärk Ståhlberg	Fyrbodals kommunalförbund
Karin Lundmark	Kultur i Väst
Gudrun Rosén	Turistrådet Västsverige
Gaby Hain	Dalslands Turist AB
Ulla Magnus Lindbom	Fristående Konstnär
Lukas Arons	Fristående Konstnär
Bo Leander	Kvirr
Agneta Stening	Fristående Konstnär
Lars Rylander	Konstvandringen i Södra Bohuslän
Rickard Wennerberg	Lysekils kommun

BILAGOR

MÅLANALYS UTARBETAD 2015-06-10

SWOTANALYS 2015-06-10

Styrkor

- Mängden konstnärer och kluster
- Experimentellt skapande
- Produktionsplatser som vill verka publikt
- Geografin, naturtillgångarna och kulturarvet, stark identitet i Bohuslän och Dalsland
- Andra mogna branscher att samverka i kluster med
- Billiga lokaler i delar av Fyrbodals kommun
- Vi är många och av olika karaktär men samarbetsvilliga
- Vi kan påverka politiker utifrån vår gemensamma värdegrund; värdet av konst och värdet av kultur
- Kommunernas hemsidor; digital infrastruktur
- Jämn balans mellan många små aktörer, ingen dominerande institution
- Många utställningsplatser och berättelser
- Etablerade koncept och begrepp som t.ex. kvirr är enkla att lyfta
- Bra infrastruktur för turism och besökare
- Stor besöksnäring – många turister
- Befintliga nätverk/satsningar
- Hög grad av självorganiserade, konstnärer skapar sammanhang och organisationer – skapar drivkraft

Svagheter

- Offentliga medel behövs
- Konst är (betraktas inte som) en näring
- Låg grad av kommunikation mellan organisatörer, konstnärer
- Resursbrist leder till tidsbrist
- Marknadsföring når inte utanför en inre krets
- Svårigheterna att nå och påverka politiker, att skapa förankring och intresse
- Svårigheter för konstnärer att försörja sig
- Oklart för vems skull vi skall samverka
- Projektet Konst att besöka drivs med tillväxtmedel
- Räcker besökarna?
- Det saknas övergripande nätverk i Fyrbodals kommun
- Vi har svårt att förklara kulturens och konstens värde
- Skillnad i drivkraften i konstnärerna och i andra branscher, kreativa processer krockar ofta med andra företags syn på effektivitet etc.
- Geografiska avstånd
- Stora skillnader mellan aktörernas nivå av förutsägbarhet – eller brist på sådan – mellan de olika verksamheterna

Möjligheter

- Det finns befintliga digitala infostrukturer, gemensamma hemsidor
- Att paketera konsten på egna villkor, spretig, ärlig och kvalitativ
- Att berätta om konst så att folk blir sugna och den blir en del av besöksmålet
- Samordning genom Fyrbodals kommun och TVS
- Att arbeta med barn och unga i egen rätt, och som en kanal till vuxna
- Konsten stärker tillväxt och ekonomi
- Förlängd säsong, ökad service
- Skapa Hub/Nav för samtidskonst, seminariefremjande, produktionsassistans, kommunikation
- Hög ambitionsnivå i institutioner och konstnärskollektiv
- Arbeta med pop up-konst/performance/kultur, nya och oväntade konstmöten
- Processen pågår redan, kan skapa tillit, samverkan, förutsägbarhet, professionalisering
- Nya/andra målgrupper, nyanlända, en starkare kollektiv attityd till konsten
- Gräsrotsstyrkan, initiativen finns utanför de politiska ramarna
- Fyrbodals glesbygdsklassat – ger möjligheter till strukturmedel
- Integrerad samverkan mellan institutioner, konstnärskollektiv, andra näringar, skapande skola
- Tillgång till billiga bostäder och produktionsytor i delar av Fyrbodals kommun
- Möjlighet att arbeta med förmedling

Hot

- Informationsstockning, avgränsningsproblem i regional webbportal, informationskonkurrens
- Flera organisationer arbetar med samma frågor, blir förvirrande och dränerande
- Höga krav på konstnärer att kunna allt från företagande, ekonomi och kommunikation
- Problematiska fördelningsstrukturer där organisationer gynnas och enskilda konstnärer har svårt att få betalt
- Kulturens värde förbises pga. kortsiktig resultatorientering hos beslutsfattare
- Samhället organiseras i fack där kultur betraktas som en sektor, inte ett genomgripande värde
- Projekttrötthet, förlorad lust och tro
- De riktigt stora institutionerna riskerar att skugga över de mindre
- Eventfokus utan långsiktighet och hållbarhet
- Attityden i samhället präglas av fördomar i synen på konst och kultur
- Fokus på kvalitet riskerar att konkurreras ut av kommersialism
- Konstlivet är inte tillräckligt modigt, öppet och experimentellt och exkluderar med hänvisning till kvalitet
- Höga bostads- och lokalpriser i Bohuslän
- Svårt att generera nyetablering av unga konstnärer utanför klustren
- Skanseneffekten – Konsten får inte bli apan i burens
- Konstvandringarnas utveckling osäker. Har de spelat ut sin roll?